

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matjaž Jaušovec

Ekološka osveščenost Evropejcev in okoljske politike EU

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matjaž Jaušovec

Mentor: doc. dr. Samo Uhan

Ekološka osveščanost Evropejcev in okoljske politike EU

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvaljujem se Republiki Sloveniji. Eurostatu, Statističnemu uradu in Arhivu družboslovnih podatkov za pomoč pri dostopu do podatkov. Mentorju doc. dr. Samu Uhanu za vso pomoč in napotke. Nini in Mihi za slovnične intervencije.

“Svet se je začel brez človeka in se bo brez njega tudi končal.”

Claude Levi-Strauss

Ekološka osveščenost Evropejcev in okoljske politike EU

Evropska unija ima znotraj mednarodne skupnosti zelo stroge okoljske regulative, te pa poskuša uveljaviti tudi na globalni ravni. Klimatske spremembe postajajo zelo pomembna politična tema. Ambiciozni kratkoročni in srednjeročni politični načrti boja proti podnebnim spremembam bodo zahtevali širšo podporo Evropejcev, hkrati pa se bodo morali ti na sprejete regulative tudi prilagajati. Zaenkrat ima EU pri svojih načrtih relativno široko podporo, državljani članic EU pa so v okoljskih stališčih tudi precej homogeni. Do gospodarskih in političnih subjektov ter tudi do drugih državljanov so precej kritični, saj menijo da le-ti delajo premalo v boju proti klimatskim spremembam. Nadalje tudi menijo, da so klimatske spremembe eden izmed najbolj resnih problemov današnjega časa. Kljub široki podpori državljanov v boju proti klimatskim spremembam, pa na akcijski ravni opazamo manjši osebni angažma od tistega, izraženega v stališčih. Največji delež se tako angažira na zakonsko predpisane načine.

Ključne besede: EU, okoljske vrednote, okoljske politike

Environmental awareness of Europeans and EU environmental politics

Within the international community the European Union has very strict environmental regulations, which it tries to implement on a global scale. Climate change is becoming a very important political theme. The ambitious short- and medium-term political plans to fight climate change will require a broader support European citizens, at the same time these citizens will have to adapt to the passed regulations. For now the EU has a relatively broad support for its plans and the citizens of EU member states are rather homogeneous in their environmental views. They are very critical towards political and economical subjects and towards other citizens as well – they think these players do not do enough to fight climate change. Furthermore, citizens also think that climate change is one of the most serious problems of our era. Although they do support fight against climate change, there is a difference between intensity of their opinions and what they personally do to fight climate change. For the most part, European citizens engage themselves in the fight against climate change in ways that are set and recognized by legal authorities.

Keywords: EU, environmental values, environmental politics

UVOD	6
1 KLIMATSKA SITUACIJA IN NAPOVEDI	7
1. 1. The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).....	7
1. 2. Poročilo IPCC: Climate Change 2007 - osnovne ugotovitve in prognoze	7
1. 3. Kritika	12
2 TEORETSKO OZADJE	14
2. 1. Terminološke dileme: okoljski – ekološki, narava – okolje, sociologija okolja – okoljska sociologija	14
2. 2. Odnos človek - narava.....	15
2. 3. Teorija vrednot.....	18
2. 4. Ekološka etika.....	20
2. 5. Trajnostni razvoj in trajnostna družba	22
3 OSNOVNE OKOLJSKE POLITIKE EU	25
3. 1. Zgodovina	28
3. 2. Kjotski protokol	31
3. 3. Kjotski protokol - kritike.....	33
3. 4. Osnovni okoljski kazalci EU.....	34
4 EMPIRIČNI DEL	36
4. 1. Metodologija	36
4. 2. Europeans' Attitudes Towards Climate Change.....	36
4. 2. 1. Percepcija ter resnost klimatskih sprememb.....	37
4. 2. 2. Stališča o ukrepih boja proti klimatskim spremembam	40
4. 2. 3. Ekološka osveščenost – akcijska raven.....	45
5 SKLEP	47
6 LITERATURA:	49
PRILOGA A: LASTNI STATISTIČNI IZRAČUNI.....	56

UVOD

Naj že takoj v prvem odstavku zavrnamo možnost napačne interpretacije naslova in vsebine tega diplomskega dela. Ekologija in ekološke politike v Evropski uniji so v zadnjih mesecih ena izmed glavnih političnih in medijskih tem, spomnimo samo na decembrsko konferenco COP15 v danskem glavnem mestu, afero z manipulacijami vremenskih modelov s strani IPCC (The Intergovernmental Panel on Climate Change) ter sprejetje regulative o uporabi žarnic. Namen pričujočega teksta ni analiziranje in kritično (sic!) vrednotenje različnih vremenskih modelov ter politik, nastalih na podlagi omenjenih prognoz. To namreč precej presega okvire te naloge in tudi znanja ter zmožnosti podpisanega pod njo, obstaja pa tudi nevarnost, da bi se ujeli v začaran krog (političnih) argumentov in protiargumentov. Osnovni namen diplomskega dela je zato soočenje okoljskih stališč in vrednot Evropejcev z okoljskimi politikami in nameni Evropske unije (v nadaljevanju EU) na tem področju. Ti bodo v prihodnosti v veliki meri krojili naš vsakdan, politične usmeritve pa bodo zahtevale tudi soglasje in prikimavanje širše javnosti. Ker so okoljski cilji EU za prihodnje desetletje oziroma dve glede na ostale države v mednarodni skupnosti zelo ambiciozni, obstaja možnost, da bodo med željami politike na eni ter mnenjem javnosti na drugi strani razhajanja, kar lahko vodi v konflikte. In ravno identifikacija možnih razhajanj je glavni cilj tega diplomskega dela. Evropskim politikom je verjetno po volji, da Evropejci vsaj na deklarativni ravni izkazujejo naklonjenost do varovanja okolja, kar je tudi ena izmed osnovnih hipotez. Nadalje tudi predvidevamo, da je razhajanje med deklarativno naklonjenostjo ter dejanskim *ekološkim* udejstvovanjem precejšnje in to bomo poskušali z uporabo kvantitativnih statističnih metod tudi dokazati. Omenjeno bo osnova za razpravo o potencialnih razhajanjih med politikami na eni ter vrednotami in stališči na drugi strani.

Še pred tem se bomo v teoretičnem delu dotaknili in pojasnili osnovne ter globalno sprejete vremenske modele oziroma prognoze (na tem mestu imamo v mislih predvsem poročilo IPCC), pa tudi njih kritike. Nadalje se bomo podrobneje posvetili osnovnim okoljskim regulativam in usmeritvam znotraj Evropske unije, le-te pa bomo postavil tudi v globalni okvir.

S kvantitativno analizo podatkov bomo izmerili stališča Evropejcev o ekoloških temah, kot opombo pa naj povem, da se v podrobno analizo razlik med različnimi državami članicami ne bomo spuščali, ampak nas bo bolj zanimala širša slika na ravni Skupnosti.

V zaključku bomo soočili ugotovitve iz teoretičnega dela ter ugotovitve statistične analize. Poskušali bomo opozoriti predvsem na razhajanja med političnimi usmeritvami ter vrednotami oziroma stališči, hkrati pa bomo identificirali značilnosti nekaterih statistično zanimivejših kategorij

in osnovno vrednotno podobo o okolju - v kolikor bo to mogoče - prebivalcev držav Evropske unije.

1 KLIMATSKA SITUACIJA IN NAPOVEDI

1. 1. The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)

The Intergovernmental Panel on Climate Change (v nadaljevanju IPCC) je s strani Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju OZN) ter Svetovne meteorološke organizacije (v nadaljevanju WMO) ustanovljeno delovno telo oziroma medvladni forum, katerega naloga je analizirati globalno klimatsko dogajanje ter posredovati znanstveno utemeljene podatke o le-tem. V ta namen IPCC objavlja klimatske projekcije in poročila¹, ocenjuje pa tudi potencialne okoljske ter socialno-ekonomske posledice klimatskih sprememb². Njihova poročila nastanejo na podlagi prispevkov in analiz več tisoč znanstvenikov širokega spektra, kar bi naj pripomoglo predvsem k večji veljavnosti in objektivnosti napovedi ter analiz. Možnost sodelovanja imajo akademiki iz vseh 195 držav članic OZN. Delo le-teh organizira in koordinira t.i. sekretariat IPCC, v osnovi pa so razdeljeni na tri delovne skupine, vsaka se osredotoča na svoje področje³. Podroben način delovanja IPCC-ja za našo nalogo sicer ni bistven, osredotočili pa se bomo na njihove prognoze oziroma poročila, ki v veliki meri vplivajo na okoljske usmeritve in politike držav širom po svetu in seveda tudi EU. Kljub številnim kritikam⁴ so poročila IPCC še vedno najbolj vplivne in široko sprejete dolgoročne vremenske prognoze. Leta 2007 je bil IPCC ob Alu Goru dobitnik Nobelove nagrade za mir.

1. 2. Poročilo IPCC: Climate Change 2007 - osnovne ugotovitve in prognoze⁵

V tem poglavju se bomo osredotočili predvsem na zadnje poročilo IPCC iz leta 2007. Čeprav so se nekatere prognoze spremenile (v glavnem v smeri večjih vrednosti), se bomo zaradi splošne sprejetosti tega poročila tudi mi sklicevali na te podatke. V svojem poročilu (IPCC 2008d) IPCC ugotovitve treh delovnih skupin razdeli na 6 poglavij.

¹ t.i. Assessment report; do sedaj so bila objavljena štiri (1992, 1995, 2001, 2007). V pripravi je peto, ki naj bi izšlo septembra 2014. Vsako novo poročilo je bilo nadgradnja prejšnjega, tako v vsebini kot kompleksnosti.

² IPCC termin *klimatska sprememba* jasno definira, in sicer kot spremembe v klimi, ki jih je mogoče statistično identificirati kot variacije povprečij v daljših časovnih obdobjih (desetletje ali več) (IPCC 2008d, 31). *Daljše časovno obdobje* je seveda predmet polemik.

³ The Physical Science Basis; Climate Change, Impacts, Adaptation and Vulnerability; Mitigation of Climate Change

⁴ H kritikam je v zadnjem času precej pripomogla tudi zadnja afera z ukradenimi korespondencami med nekaterimi vodilnimi znanstveniki v IPCC (Za več informacij glej npr. Hickman in Anderson 2009)

⁵ Pri tem velja opozoriti na pomembno stvar. IPCC je objavil 4 poročila. Vsaka delovna skupina je posebej objavila svoje ugotovitve, medtem ko je publikacija Climate Change 2007: Synthesis Report (oz. uradno Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change) skupek ugotovitev vseh. Rezultati so v sklepnem poročilu vrednoteni drugače kot v poročili delovnih skupin. (Za podrobnosti glej: IPCC 2008d, 27)

V prvem predstavijo klimatske spremembe ter vplive le-teh na globalni ekosistem in družbo, medtem ko se v drugem ukvarjajo z vzroki sprememb. V tretjem poglavju nam predstavijo možne posledice klimatskih sprememb v prihodnosti. Četrto poglavje se ukvarja z ublažitvijo ter možnostjo prilagajanja na te spremembe (v navezavi s trajnostnim razvojem), v petem se podrobneje posvetijo razmerju med prilagajanjem ter ublažitvijo. V zadnjem poglavju povzamejo ugotovitve ter izpostavijo ključne nejasnosti v poročilu.

Osnovna ugotovitev celotnega poročila je, da se globalni klimatski sistem nedvomno segreva, kot dokazuje pa ponudijo ogrevanje ozračja, oceanov, taljenje ledenikov in ledu ter dvig nivoja morij in oceanov. Dvig temperature je značilen za celoten planet, vendar je intenzivnejši v severnejših zemljepisnih širinah. Površinski predeli Zemlje se segrevajo hitreje kot oceani. (IPCC 2008d, 30) Segrevanje ozračja spremlja tudi dvig nivoja morja in oceanov⁶, opažajo hitrejše taljenje ledu ter manj snega.

Segrevanje Zemlje nedvomno vpliva na večino naravnih sistemov. Z visoko stopnjo gotovosti trdijo, da so na dvig temperature občutljivi predvsem hladnejši naravni sistemi. Tako opažajo porast ledeniških jezer, večjo nestanovitnost tal v območjih s stalno poledenitvijo, večjo nestabilnost tal v gorskih predelih in spremembe v arktičnih ekosistemi. Prav tako z visoko stopnjo gotovosti opažajo hitrejše pomladno cvetenje. Občutljivi na segrevanje ozračja in morja so predvsem koralni grebeni.

Vzroki za segrevanje ozračja so sklicujoč se na IPCC poročilo (ibid, 36) tako naravni kot antropogeni. Izpostavljajo predvsem vpliv toplogrednih plinov (ogljikov dioksid - CO₂, metan - CH₄, didušikov oksid - N₂O itd.), katerih izpusti so od leta 1750 izjemno narasli, leta 2005 je atmosferska koncentracija ogljikovega dioksida in metana močno preseгла naravno koncentracijo zadnjih 650 000 let. Koncentracija ogljikovega dioksida je narasla predvsem zaradi uporabe fosilnih goriv, k dvigu koncentracije metana sta zelo verjetno največ prispevali kmetijstvo ter poraba fosilnih goriv, koncentracije didušikovega oksida pa so zelo verjetno narasle zaradi agrokulture. (ibid, 37) Z drugimi besedami: atmosferska porast koncentracije toplogrednih plinov v zadnjih 250 letih je predvsem posledica antropogenih dejavnikov. In zelo verjetno je, da je ravno slednje pripomoglo k dvigu večine opazovanih oziroma merjenih globalnih temperatur. (ibid, 39) Nadalje je verjetno, da so v zadnjih 50 letih antropogeni dejavniki pripomogli k dvigu povprečnih temperatur na vseh kontinentih⁷ (z izjemo Antarktike). (ibid, 39) IPCC kljub navedenim ugotovitvam

⁶ V povprečju za 1,8mm/letno od leta 1961 dalje oziroma 3,1mm/letno od leta 1993 dalje (IPCC 2008d, 2)

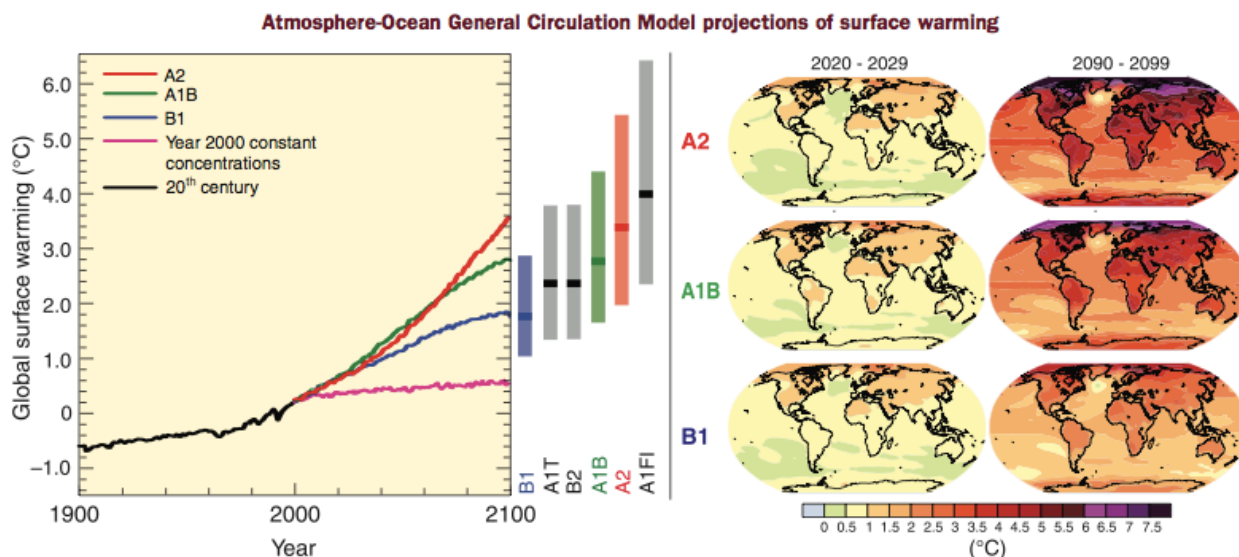
⁷ Verjetno ni potrebno posebej poudarjati, da spremembe temperature vplivajo na mnoge druge vremenske pojave (padavine, vetrove itd.), vendar podrobno pojasnjevanje tega za naše potrebe ni nujno. Za podrobnosti glej: IPCC, 2008b

izpostavlja, da zaradi metodoloških in spoznavnih ovir nimajo (zanesljivih) instrumentov, s katerim bi lahko simulirali zgolj naravno spreminjanje klime v času.

Glede na to, da IPCC kot osnovni vzrok dviga temperatur izpostavlja navaja toplogredne pline, so tudi njihovi klimatski modeli za prihodnost (t.i. SRES Scenarios⁸) osnovani na tej predpostavki; hkrati pa vsi predvidevajo dvig emisij toplogrednih plinov (v obdobju od leta 2000 do leta 2030) za vsaj 25%, medtem ko najbolj pesimističen model predvideva skoraj podvojitev izpuščenih emisij.

Vsak izmed modelov predvideva, da se bo do leta 2030 povprečna svetovna temperatura dvignila za 0,2 °C na desetletje. Tudi, če bodo emisije toplogrednih plinov ostale na nivoju iz leta 2000, je za pričakovati nadaljnje naraščanje temperature, in sicer za 0,1°C na desetletje. Nadalje vsi modeli predvidevajo tudi krčenje snežne odeje na eni strani ter zelo verjetno višjo frekvenco vročinskih valov⁹ na drugi (ibid, 46).

Slika 1. 1: Atmosphere-Ocean General Circulation Model projections of surface warming

Vir: IPCC 2008d, 46.

⁸ SRES oziroma Special Report on Emissions Scenarios. Ti so štirje (A1, A2, B1, B2), vsak pa predvideva drugačne demografske, ekonomske in tehnološke poti razvoja ter količino emisij, ki le-temu pripade. SRES-s modeli ne upoštevajo potencialnih sprememb okoljskih politik. Model A1 predvideva svet rapidne ekonomske rasti, populacijski vrh v sredini stoletja ter zelo hiter tehnološki razvoj. Model A1 se nadalje deli še na tri modele. B1 predvideva enako gibanje populacije kot model A1, vendar s hitrejšim prestrukturiranjem ekonomskega sistema v smeri informacijske in storitvene družbe (hitra in globalna rast terciarnega gospodarskega sektorja). Model B2 predvideva zmerno rast svetovnega prebivalstva ter zmerno gospodarsko rast s tem, da poudarja nagnjenost lokalnih skupnosti k trajnostnemu razvoju. Model A2 predvideva hitro rast populacije, in počasno gospodarsko rast ter skromen tehnološki razvoj. (IPCC 2008d, 44)

⁹ Za primerjavo: EEA (Europe Environment Agency) v svojih najnovejših projekcijah predvideva zvišanje povprečne globalne temperature za 3,1 °C do leta 2100, v kolikor trajnostno-razvojne politike ne bi bile implementirane, oziroma za 1,9 °C ob trajnostno-razvojnih politikah (Evropska Agencija za okolje 2009)

Te spremembe bodo seveda imele posledice. Poročilo IPCC izpostavlja 6 segmentov in sektorjev, ki bodo te posledice občutili¹⁰ (ibid, 48 - 50):

- a) Ekosistemi; poleg tega, da bodo vsi ekosistemi podvrženi podnebnim spremembam in je njihovo reakcijo zelo težko napovedati, je verjetno, da bo med 20 in 30 % vrst rastlin in živali izpostavljeno neposredni nevarnosti izumrtja, če bo globalna temperatura narasla v povprečju med 1,5°C in 2,5°C. V kolikor bi porast povprečne temperature presegel 2,5 °C, potem bo večina ekosistemov doživela velike strukturne spremembe, v večini negativne.¹¹
- b) Hrana; v primeru dviga povprečne temperature od 1 °C do 3 °C je pričakovati večjo produkcijo hrane, če bi dvig povprečne temperature mejo treh stopinj presegel, pa lahko pričakujemo upad produkcije hrane.¹²
- c) Obale; še večji antropogeni pritiski (demografski, industrijski itd.) na obalna območja bodo v kombinaciji z dvigom gladine vode imeli hude posledice. Do leta 2080 bo veliko večje število ljudi imelo izkušnje s poplavljanjem zaradi naraščanja vodne gladine. Najbolj bodo ogrožena območja delt v Afriki in Aziji ter majhni otoki.¹³
- d) Gospodarstvo, naseljena območja in družba; najbolj ogrožena gospodarstva, naseljena območja in družbe so tiste, ki so neposredno odvisne od naravnih virov, posebej tistih, občutljivih na klimatske spremembe. Prav tako so ogrožena območja, ki doživljajo hitro urbanizacijo.
- e) Zdravje; vpliv klimatskih sprememb na zdravje ne bo enoznačen, v nekaterih primerih bo pozitiven, v drugih negativen.
- f) Voda; urbanizacija, porast števila prebivalcev ter večji agro-ekonomski pritiski na zemljo bodo imeli negativen vpliv na dostopnost pitne vode, prav tako pa se bo zaradi sprememb v taljenju ledu in snega (ledeniki, gorski svet) spremenil vodni režim (slednje bo imelo vpliv predvsem na območjih Himalaje, Indijske podceline ter Andov). To bo imelo v različnih geografskih širinah različne posledice.

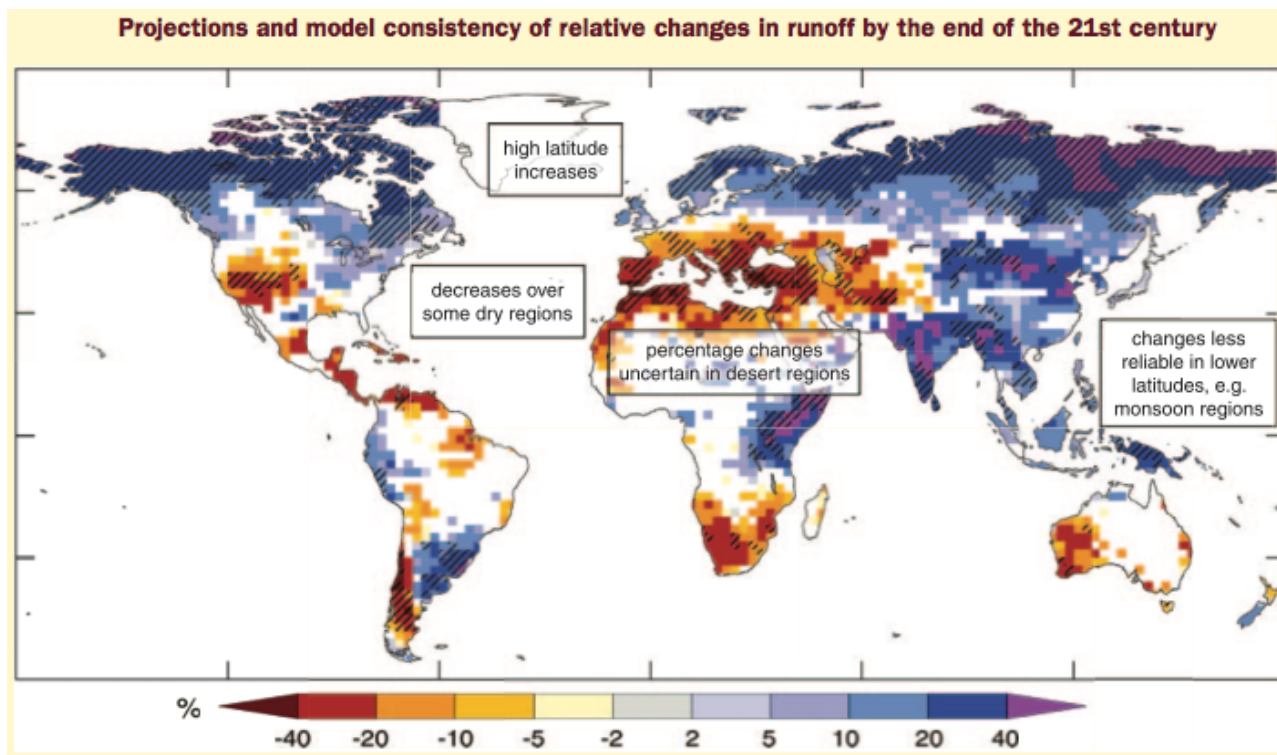
¹⁰ Stopnja zaupanja je visoka, razen ko je napisano drugače

¹¹ Srednja stopnja zaupanja

¹² Srednja stopnja zaupanja

¹³ Zelo visoka stopnja zaupanja; na to so na nedavni konferenci COP15 izrazito opozarjale nekatere otoške države, kot je npr. Tuvalu. Bangladeš se že danes sooča z velikimi težavami

Slika 1. 2: Projections and model consistency of relative changes in runoff by the end of the 21st century

Vir: IPCC 2008d, 49.

Kot prikazuje Slika 1.2 bodo srednje zemljepisne širine na obeh polutah (z izjemo Azije) občutile predvsem pomanjkanje vode. Najbolj bodo to čutili prebivalci Srednje Amerike, Jugozahodne Avstralije, Južne Afrike ter Južne in Srednje Evrope. V drugih območjih se bo sprememba vodnih režimov kazala v porastu padavin.

Glede na to, da se bomo v tej nalogi osredotočali predvsem na Evropo oziroma Evropsko unijo, si v naslednjem odstavku pogledjmo še nekatere splošne (in najbolj verjetne) posledice klimatskih sprememb, s katerimi naj bi se v prihodnosti srečevali prebivalci te celine (ibid, 50).

Zaradi dviga nivoja oceanov in morij se bodo prebivalci obalnih območij soočali s poplavami, frekventnost le-teh pa bo bistveno višja tudi v celinski Evropi. Ledeniki v gorskih območjih bodo izginili, kar bo v gospodarskem smislu prizadelo turizem, prav tako pa 60 % živalskih vrst na teh območjih grozi izumrtje. Južna Evropa se bo, kot že omenjeno, soočala predvsem s pomanjkanjem pitne vode ter manjšo količino padavin, kar bo imelo močne učinke na turizem ter kmetijstvo. Vročinskih valov bo več.

1. 3. Kritika

Po prebranem seveda velja opozoriti, da je poročilo IPCC le ena izmed projekcij in je kot taka bila deležna številnih kritik¹⁴; lanski lapsus s korespondencami pa je precej načel kredibilnost poročila IPCC¹⁵.

Problematična sta predvsem dva vidika teh projekcij, namreč, ali se globalno segrevanje dejansko dogaja ter drugič, ali je za to odgovoren človek oziroma kakšen ter kolikšen je človekov vpliv na globalno klimatsko dogajanje.

Globalna klima je izjemno kompleksen sistem, ki ga ne razumemo popolnoma, niti nimamo popolnih podatkov o klimi Zemlje tekom njene zgodovine¹⁶. Zato je pri definiciji podnebnih sprememb precejšnjega pomena definicija izhodiščnega stanja, glede na katerega spremembo vrednotimo¹⁷. Ali z drugimi besedami: mogoče je porast globalne temperature za 2°C v naslednjih stotih letih pravzaprav popolnoma normalna stvar. Kar se zdi precej smiselno, če pomislimo na primer samo na ledeno dobo – glede na to, da je danes ni več, so obdobja globalnega segrevanja v Zemljini zgodovini zagotovo obstajala.

Če predpostavljamo, da spremembe se dogajajo, je naslednje vprašanje seveda kakšne spremembe so še normalne in neizogibne. Razprava o tem za nas ni pomembna, nas pa ta ideja pripelje do naslednjega polja kritik teze o globalnem segrevanju: endogenih in eksogenih dejavnikov¹⁸.

¹⁴ Na dejstvo, da v znanstveni skupnosti ni konsenza o globalnem segrevanju ozračja, sta že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja opozarjala Heidelberški apel (1992) in Leipziška deklaracija (1996). Mogoče velja izpostaviti še tale citat iz Heidelberškega apela, ki se nanaša na tematiko naslednjega poglavja in ga je dobro imeti v mislih: "Naravno stanje, včasih idealizirano kot nekaj, k čemur bi morali stremeti, ne obstaja in verjetno ni nikoli obstajalo, vsaj ne od trenutka, ko se je pojavil človek." (Klaus 2009, 84) Predvsem z zadnjo mislijo se mi strinjamo, vendar hkrati menimo, da je termin "naravno stanje" zgrešen v svojem bistvu, saj narava ni nikoli v stanju: tudi svet brez človeka je konstantno dinamično ravnovesje bivajočega (žive in nežive "narave"). Naravno stanje je tako kulturno posredovana ideja današnjega človeka, ki se je skozi zgodovino na podlagi tako človekovih izkušenj in kulturnih sprememb kot tudi sprememb njegovega živečega okolja seveda spreminjala.

Vzemimo si še prostor za zanimivo ilustracijo. Prevečkrat se pozablja, da človek s svojo ekspanzijo na nove teritorije ni širil samo svoje kulture (bodisi z mečem bodisi s križem, namenoma karikirano), ampak tudi svojo "naravo" (od plevelov, virusov, raznih zajedalcev do kulturnih rastlin). Takšen "ekološki imperializem" je bil, kot lepo dokazuje Crosby (Crosby 2006), ob migracijah skupnosti ne samo neizogiben ampak tudi nujen za preživetje. Za nekatera območja je to imelo "usodne" posledice, saj so prišleki s svojim prihodom praktično popolnoma spremenili floro in favno. Zato ni čudno, da ima Velika Britanija na južni polobli svojo preslikavo v Novi Zelandiji, ki je po prihodu Evropejcev postopoma izjemno spremenila svoj "izvorni" domicil življa, zato je današnje "naravno" stanje na Novi Zelandiji popolnoma drugačno od tistega izpred recimo 1000 let. (ibid, 255 - 315)

¹⁵ Ugibamo: več škode kot koristi je zagovornikom globalnega segrevanja verjetno tudi povzročila spolitizirana in kvazi-znanstvena *Neizpodbitna resnica* Ala Gorea

¹⁶ Poleg tega tudi obstoječi podatki kažejo na precejšnjo variabilnost, tako temperature, koncentracije toplogrednih plinov v ozračju, nivoja gladine oceanov itd.

¹⁷ Zadnje poročilo IPCC prikazuje podatke zadnjih 160 let (IPCC 2008a, 104)

¹⁸ Tudi tukaj namenoma puščamo ob strani debato o tem, ali je človeštvo endogeni ali eksogeni dejavnik

Osnovno vprašanje pri tem je, kolikšen je dejanski vpliv človeka na klimo. Singer in Avery menita, da zelo majhen, klima naj bi po njunem bila bistveno bolj odvisna od aktivnosti Sonca (ki pa je znanost zaenkrat še ne razume dovolj za konkretne in veljavne sklepe), tudi koncentracija izpustov CO₂ naj bi bila minimalnega pomena (podobno kot za povprečne temperature lahko tudi za stopnje koncentracij toplogrednih plinov v ozračju razvijamo kritiko s podobno logiko). Še več, nekateri so celo mnenja (glej Hollander 2003 v Klaus 2009, 82), da je višja koncentracija ogljikovega dioksida v ozračju dobra, saj bi bila v nasprotnem primeru Zemlja prehladna.

Poročilo IPCC pa so kritizirali tudi v metodološkem smislu, Ross McKittrick (McKittrick 2007) izpostavlja dva problema. Prvi problem so interesi sodelujočih znanstvenikov, ki skozi poročilo propagirajo lastne raziskave, rezultate ter prepričanja, zato obstaja možnost, da so zapisani rezultati prikrojeni. Kot drugo in smiselnejšo opazko, pa McKittrick navaja razliko med dejanskim poročilom in poročilom za politike – slednjega so pisali birokrati in ne znanstveniki, ki so pri pripravi poročila dejansko sodelovali. McKittrick je zato s sodelavci pripravil alternativno poročilo.

V njem pravi, da so v poročilu IPCC podcenili vpliv aerosolov, Sončeve aktivnosti ter sprememb v načinih uporabe Zemeljske površine. Prav tako kritizira računalniške modele, na katerih napovedi temeljijo kot nezanesljive in ne dovolj natančne. Končni sklep McKittrickove skupine je, da sklepi poročila IPCC niso dovolj veljavni, da bi jim lahko slepo verjeli.

Po našem mnenju je splošen problem okoljskih politik, kot bomo videli v sledečih poglavjih, prevelika osredotočenost na toplogredne pline (glede na navedene kritike) ter hkratno pozabljanje na veliko bolj realne in dokazljive negativne vplive človeka na okolje, kot so ogrožanje življenjskega prostora drugih bitij, neracionalno izkoriščanje zemlje, negospodarno ravnanje z vodo, neracionalna poraba naravnih virov itd. Na teh področjih je vpliv človeka veliko bolj jasen in viden, najsibo zaradi naših vzorcev obnašanja ter načina življenja ali zaradi populacijskih pritiskov, ki nikakor niso zanemarljivi¹⁹.

Kakorkoli že, naštelimo smo nekaj kritik in pomislekov o ubikvitetnosti in slepem sledenju poročilu IPCC. Kar je v evropskih okoljskih politikah precej prisotno, saj je ravno omenjeno poročilo osrednja referenca. In ravno zato smo predstavitvi le-tega namenili nekaj več prostora kot pa kritikam, vseeno pa se nam zdi izredno pomembno in tudi produktivno, da se zavedamo vsaj osnovnih pomanjkljivosti takšnih klimatskih modelov in prognoz ter dejstva, da obstajajo alternative, ki imajo prav tako resne ter tehtne argumente, ki so vredni pozornosti.

¹⁹ Mogoče nam bo kdo očital biologizem, vendar je po našem primeru sledeča metafora kar na mestu. V odlični knjigi Ekološki imperializem biolog Alfred W. Crosby na primeru otoka Porto Santo (Crosby 2006, 92–93) prikaže konkretne posledice populacijske preobremenjenosti nekega okolja z eno vrsto (zajci), ki ima v svoji končni instanci fatalne posledice tudi za dominantno vrsto. Seveda se svet vrti naprej.

2 TEORETSKO OZADJE

2. 1. Terminološke dileme: okoljski – ekološki, narava – okolje, sociologija okolja – okoljska sociologija

Kirn opozarja na terminološko zadrego pri uporabi termina ekološki oziroma okoljski, ki ju pogosto uporabljamo kot sinonima, čeprav to nista. Namreč, termin *ekološki* se lahko nanaša samo na naravoslovno biološko področje, vendar ta klasična definicija danes ni več ustrezna, saj je preozka. Zato danes pojem ekološki "... ne pokriva samo naravoslovnega biološkega področja, ampak tudi družbene, kulturne, tehnične vidike razmerij človeka z naravo." (Kirn 2004, 11)

Ob tem pojmu pa se uporablja še pojem *okoljski*, ki se osredotoča predvsem na akcijski vidik odnosa človeka z naravo. Zaobseže namreč:

- a) "raziskovanje človeških (antropogenih) vzrokov sprememb v okolju in naravi (diagnostika),
- b) sanacijske ukrepe in aktivnosti (terapija),
- c) preventivne ukrepe in aktivnosti (preventiva)." (ibid, 11)

Mi bomo sicer uporabljali pojem ekološki, ki pa bo zaobjel tudi akcijski vidik človeka do narave. Tako smo se odločili predvsem zaradi terminologije v tuji literaturi, v kateri je pojem ekološko bistveno bolj uporabljan in prisoten, hkrati pa tudi poudarja omenjeni akcijski vidik²⁰.

Naslednja terminološka dilema, na katero je potrebno opozoriti, pa se nanaša na pojma narava in okolje. Po Kirnu (ibid, 13 – 15) pojem okolje presega pojem narave, saj zaobsega in kaže na obseg ter globino človekovega preoblikovanja narave. Avtor nadalje prepoznava štiri temeljne pomene okolja/narave:

- družbeno okolje (družinsko, šolsko, podjetniško ...);
- grajeno okolje (mesto, ceste ...);
- spremenjeno in oblikovano naravno okolje (polja, travniki, negovan gozd, mestni park, pitna voda ...)
- nespremenjeno naravno okolje (divjina, puščave, globine oceanov ...) (ibid, 13)

Seveda ni potrebno posebej poudarjati, da je nespremenjenega naravnega okolja bistveno manj od družbenega, grajenega ter spremenjenega in oblikovanega okolja²¹.

Sociološko zanimanje za okolje sega v sedemdeseta leta lanskega stoletja (Gantar 2004, 291; Kirn

²⁰ Pri tem velja omeniti tudi Dobsona, znanega angleškega teoretika, in na njegovo razlikovanje med ekologizmom in okoljevarstvom oziroma t.i. maksimalnim in minimalnim pristopom (Dobson 2000, 2; 12). Razvija tezo, da je ekologizem ideologija, ki predpostavlja trajnostno družbo in radikalne spremembe našega vrednotenja žive in nežive narave (ibid, 2), se pravi zagotavlja analitični opis družbe, predpisuje model družbe, družbenih odnosov in vrednot ter ima nenazadnje tudi politični program, kako tako družbo ustvariti (ibid, 3). Razlika med okoljevarstvom in ekologizmom zato ni samo v radikalnosti.

²¹ Na tem mestu opozarjamo tudi na termin *ekološko razdejanje*

2004, 42), od tedaj pa sta se razvili dve šoli oziroma perspektivi znotraj discipline: sociologija okolja in okoljska sociologija. Prva se ukvarja s proučevanjem družbe in družbenih pojavov, pri tem pa se osredotoča na družbene odzive na okoljske probleme oziroma tematike. Druga, okoljska sociologija, pa se ukvarja s “študijem interakcij med okoljem in družbo” (Dunlap 2002, 12 v Gantar 2004, 293), njena “teoretska očeta” pa sta Dunlap in Catton; s pomočjo okoljskih spremenljivk raziskuje družbeno-okoljska razmerja.

Predstavnikom sociologije okolja pravimo tudi *okoljski konstruktivisti* in ti menijo da “... obstajajo zelo različni načini, v katerih se konstruira narava/okolje. Pomen narave ni objektivno dan, pač pa se simbolno konstruira prek kulture.” (Lidskog 2001, 118 v Gantar 2004, 295) Seveda tega ne smemo razumeti narobe: to ne pomeni zanikanja fizičnega delovanja narave, naravnih procesov in pomena le-teh za družbo in človeka, ampak se šola sprašuje “... kakšne družbene posledice imajo ti procesi, ki so kljub svoji “objektivni naravi” družbeno konstruirani in dojeti, ter kako se njihovo dožemanje preoblikuje v individualno in kolektivno delovanje.” (Gantar 2004, 295) Okoljske grožnje zato sociologija okolja predstavlja kot družbena tveganja in na ta način “... do določene mere deantropologizira zaznave narave kot nekaj zunanjega za družbo.” (ibid, 295)

Okoljski realisti oziroma predstavniki okoljske sociologije izhajajo iz kritike tradicionalne sociologije (Weber, Durkheim) in njene ignorance do vključevanja naravnih in bioloških dejavnikov (spremenljivk) v sociološki imaginarij in interpretacijo. Zato sta že omenjena Dunlap in Catton razvila tako imenovano novo ekološko paradigmo (v nadaljevanju NEP), ki poskuša “poudariti ekološko razsežnost človeških družb” (Dunlap 2002 v Gantar 2004, 294). NEP opozarja, da so družbe odvisne od ekosistemov in da je potrebno družbeni razvoj razumeti skozi to prizmo. Kljub vrsti kritik, ki jo je ta šola doživela (seveda je bila kritiki izpostavljena tudi sociologija okolja), je njen pomen predvsem v tem, da je uspela vrniti “okoljske” spremenljivke v sociološko raziskovanje (Gantar 2004, 293–294).

2. 2. Odnos človek - narava

Marcel Wissenburg, sicer šaljiv ampak prodoren avtor, našteje vsaj 24 dimenzij, nivojev oziroma perspektiv (Wissenburg 1998, 45–90), po katerih lahko tako ali drugače razumemo okolje, okoljske (ekološke) probleme (v kolikor jih sploh priznavamo) in jih nadalje predalčkamo. Še več, pravi, da se lahko “zeleni”, podobno kot feministke (tako Wissenburg), v principu najdejo v katerikoli politični teoriji, čeprav seveda niso z vsemi enako kompatibilni²². (ibid, 59)

To niti ni presenetljivo, saj na samo naravo oziroma stvarnost lahko gledamo iz večih perspektiv (Wissenburg temu pravi metafizična dimenzija): (i)racionalna (misticistična ali racionalna pozicija),

²² Kako so se ekološke ideje znašle v različnih ideologijah, glej: Dobson 2007

substancialna (monizem, pluralizem), kompozicijska (holizem, *compartmentalism*²³), (*motor*) sprememb (materializem, idealizem), kavzalna dimenzija (determinizem, verjetnost), “naravno stanje” (ravnovesje, evolucija), tip spremembe (organske, mehanične) (ibid, 51–52). Ti termini nam sami po sebi ne povedo veliko, niti za to delo niso tako pomembni, smo jih pa zapisali zato, da pokažemo oziroma nakažemo na teoretsko kompleksnost ekoloških paradigem ter političnih pozicij. Dejstvo je, da človek na naravo vpliva²⁴ in že samo zaradi tega je pojmovanje razmerja med človekom in naravo bistveno bolj pomembno kot tema prejšnjega odstavka. Če sledimo Wissenburgovemu razmisleku, to razmerje klasificira glede na šest dimenzij, ki so: objekt, čas, narava vrednosti, način pripisovanja vrednosti, vir vrednosti ter teorija delovanja. Glede na to, da se bomo kasneje ukvarjali z vrednostmi, si približe pogledimo le prvo dimenzijo, ki ima 7 kategorij (ibid, 48).

*Antropocentrizem*²⁵ postavlja v ospredje človeka in pripisuje vrednost le človeku oziroma njegovim interesom. Termin je s strani okoljevarstvenikov velikokrat negativno konotiran, vendar to ni zmeraj popolnoma upravičeno. V kolikor so človekovi interesi skladni z “naravnimi” (recimo, da je človekov interes zdravje, zatorej je posledično naš interes tudi čista pitna voda), so lahko implikacije antropocentrične pozicije zelo ekološke; vendar vzrok seveda ni najbolj ekološki²⁶.

Intelektualizem zavzema podobno pozicijo kot antropocentrizem, s to razliko da pripisuje (moralno) vrednost vsem inteligentnim bitjem; sposobnim učenja in razumevanja²⁷. *Patocentrizem* daje vrednost še večim bitjem, saj vrednost pripiše vsem, ki so sposobni čutiti (pozicija, ki ima svoje

²³ Ker ustreznega slovenskega prevoda nismo našli in ker izraz ni tako bistven, smo termin pustili v angleškem izvorniku

²⁴ Ta vpliv je lahko neposreden (s telesom, kot ostala živa bitja, s tehnologijo in tehnološkimi produkti ter s specifično rabo prostora) ali posreden, preko družbenih odnosov in kulture oziroma kulturno posredovane rabe telesa (Kirn 2004, 9)

²⁵ Kirn antropocentrizem razlaga malo bolj podrobno in ga razume v štirih temeljnih pomenih:

- Človek je osrednje in najbolj pomembno bitje v vesolju.
- Človek je mera vseh stvari.
- Svet se razlaga po človeških vrednotah in človeškem izkustvu ter doživljanju. V tem pomenu se antropocentrizem meša ali istoveti z antropomorfizmom.
- Antropocentrizem vključuje v moralno skupnost samo ljudi. (Kirn 2004, 180)

Izvore antropocentrizma Kirn najde v judovsko-krščanski religiozni tradiciji ter v grški posokratski filozofiji.

²⁶ Še več, celo kombinacija antropocentrične držine in instrumentalnega odnosa do narave ima lahko zelo okoljevarstvene oziroma ekološke konsekvence. Bunyard in Morgan-Grenville tako ugotavljata (Bouyard in Morgan-Grenville 1987, 284 v Dobson 2000, 18–19), da iz takega izhodišča izhajajoča argumentacija v prid varovanja narave zveni približno takole – naravo moramo ohraniti, ker:

- je skladišče genetske raznovrstnosti in biološkega bogastva, ki sta uporabna v kmetijstvu, medicini, industriji
- ...
- je pomemben znanstveni material za preučevanje,
- je pomemben izvor estetike ter spiritualnega navdiha,
- je pomembna za naš prosti čas (rekreacija itd.).

Pavšalno bi mogoče lahko rekli, da to opredeljuje razliko med t.i. *deep ecology* in *shallow ecology* (kot jo je prvi leta 1972 opredelil Arne Naess). *Deep ecology* izhaja iz pozicije, da je narava sama po sebi vrednota, ima neko intrinzično vrednost in je zaradi tega treba do nje seveda gojiti temu primeren odnos, medtem ko je *shallow ecology* bliže antropocentrični-instrumentalni držini (Dobson 2000, 40).

²⁷ Kdo ali kaj so ta bitja je spet diskutabilno

korenine v utilitarizmu), *zoocentrizem* nadalje pripisuje vrednost vsem živalim, *biocentrizem* pa razširi polje vrednosti na vsa živa bitja. Skrajna in zadnja možna pozicija znotraj te razdelitve pa je *ekocentrizem*, ki pripisuje vrednost vsej naravi (ibid, 52–54).

Kirn (Kirn 2004) za razliko od Wissenburga v svoji analizi odnosa med človekom in naravo govori le o antropocentrični (ali neekološki ali človekosrediščni) ter ekocentrični poziciji, o njiju govori kot o paradigmah (v Kuhnovskem smislu), znotraj tega konteksta pa analizira odnos človek-narava tudi na časovni premici (Kirn 2004, 33–44). Skozi zgodovino identificira tri “velike družbenoekološke preobrazbe”, danes pa se dogaja četrta tranzicija. Kirn izhaja iz predpostavke, da je človek na začetku svojega bivanja živel v “prvobitni istovetnosti” z naravo, ki se je z razvojem razbila, danes pa naj bi bili v prehodu v obdobje, ki bo ta dualizem preseglo (ibid, 33).

Paleolitsko razmerje človeka z naravo tako označuje obdobje, ko je človek živel kot lovec in nabiralec, kar naj bi trajalo približno milijon let²⁸. Gre za obdobje antropogeneze in sociogeneze. Glede na to, da obstaja izredno malo materialnih virov o življenju paleolitskega človeka, se o le-tem sklepa iz antropoloških analiz staroselskih plemen. Sistematične agronomije ni bilo, zametki stalne poselitve so se šele pojavljali. Njegov odnos do narave je bil izrazito poduhovljen, animističen, paleolitski človek je naravo doživljal kot živo in enotno, sebe pa kot del nje. Dualizma človek-narava zato še ni bilo. (ibid, 33–34)

Ta pa se pojavi z neolitsko revolucijo in to je po Kirnu (ibid, 35–36) naslednica paleolitskega razmerja človek-narava. “Spreminjanje narave je hkrati samospreminjanje človeka, njegove duhovnosti in njegove kulture, celotnega načina življenja. Zgodovina kulturnih rastlin, krčenje gozda, nastajanje polj in pašnikov, uporaba kovin, lova idr. je hkrati tudi zgodovina človeka in obenem tudi človeška zgodovina narave. Ko so se ljudje zavedali svojega družbenega in duhovnega bistva, so sebe ločili od narave, rastlin, živali, duhovno ločili od fizičnega.” (ibid, 35) V neolitiku se pojavijo prve stalnejše človeške naselitve in trajnejši posegi v okolje (kultiviranje). Človek kot posledico tega začne razdvajati in ustvarjati kategorije narava-duh, materialno-duhovno, udomačeno-divje itd. Zaradi obdelovanja narava postane človeku orodje obdelovanja, za uspeh mora naravo premagovati. Sicer pa Kirn velik pomen daje tudi religioznosti, predvsem je zanj prelomen pojav monoteističnih religij, ki v človekovo zavest prinesejo idejo, da je narava ustvarjena, pa tudi – nasproti bogu – minljiva; vzame se ji element prvobitnosti. Narava (pisano z veliko začetnico) postane narava, človek pa – ustvarjen po božji podobi, iz nje kot subjekt izvzet in bližje transcendenci božjega. *Neolitsko razmerje človeka z naravo* tako pomeni začetek

²⁸ Kirn tega sicer eksplicitno ne omenja, vendar predvidevamo, da ima tukaj v mislih humanoide (od homo habilisa dalje) in ne človeka (definiranega kot homo sapiens)

antropocentrične pozicije človeka nasproti naravi.²⁹ (ibid, 36)

In ta je še danes osnova človekovemu odnosu do narave, ki mu Kirn pravi *industrijsko razmerje človeka z naravo* (ibid, 37–39) V tem pojmovanju so naravni viri razumljeni kot blago, v monoteizmu utemeljena gospodovalnost človeka nad naravo pa dobi z razsvetljenstvom (Descartes, Bacon, Fichte³⁰) in “razsvetljskim projektom” tudi znanstveno potrditev. Kirn v njih prepoznava štiri redukcionizme, in sicer:

- filozofskega: narava postane razsežnostna, merljiva stvar (res extensa) in tako ostane brez substance in je nasprotje misleči stvari (res cognita);
- naravoslovno-matematičnega: ta redukcionizem izhaja iz filozofskega in pomeni izrazito kvantifikacijo znanosti ter s tem tudi znanstvenega obravnavanja narave. Pomen kvantitativnega dobi prednost pred kvalitativnim;
- tehničnega: v 17. in 18. stoletju organosko metaforo narave zamenja tehnična, naravo se začne primerjati z velikim strojem (Galilej, Leibniz);
- ekonomskega: v tem oziru narava postane surovina, namenjena človekovi uporabi (industrijska revolucija).

To se sklada z opisano okoljsko situacijo v prejšnjem poglavju, predstavljenimi vzroki (antropogeni) ter prognozami. Ta odnos bo potrebno preseči in evropske okoljske politike grede v to smer (ali dovolj odločno, je drugo vprašanje). Kirn razume današnji čas kot prehod k novi okoljski paradigmi, novemu razmerju med človekom in naravo, ki mu pravi *postmoderno oziroma postindustrijsko razmerje človeka z naravo* (ibid, 40–41). Današnji čas naj bi tako bil prehod k ekološko trajnostni družbi, tradicionalni dualizem družba-narava pa naj bi se ukinjal (z naturalizacijo človeka in sociologizacijo narave). Tehnologija, proizvodnja in potrošnja se bodo ekologizirale. Kot pravi Kirn, bodo odločilni trije aksiomi:

- delajmo dolgoročno in celostno na ekološko/okoljsko primeren način,
- iz ekoloških/okoljskih pa tudi etičnih razlogov ne smemo delati vsega, kar bi lahko,
- bolj modro je preventivno varovati kot pa naknadno obžalovati. (ibid, 41)

2. 3. Teorija vrednot

Vrednote so eden izmed najbolj pomembnih konceptov v sociologiji in v družboslovju³¹ nasploh, saj so jih utemeljevali in se z njimi raziskovalno ukvarjali že začetniki moderne sociologije: tako za

²⁹ Oziroma androcentrične

³⁰ Za Fichteja je narava recimo edini človekov skupni sovražnik (Kirn 2004, 37)

³¹ Novi časi in nove raziskovalne metode pa bodo po našem mnenju vrednote ponesle tudi v naravoslovje oziroma se to že dogaja: raziskovanje na primer virtualnih socialnih omrežij je lahko dober primer, saj zahteva tako poznavanje računalniških arhitektur kot družboslovnih konceptov in teorij.

Durkheima kot za Webra je bil koncept vrednot eden izmed ključnih pri pojasnjevanju organizacije družbe in socialne dinamike. Teorij vrednot je mnogo, mi bomo za teoretsko utemeljitev uporabili Schwartzovo in njegovo lestvico desetih temeljnih vrednotnih usmeritev. (Schwartz 2009)

Osnovna premisa Schwartzovega razmisleka je, da so vrednote preprosto tisto, kar imamo sami za pomembno: seveda nimamo vsi enake hierarhije vrednot, še več, vrednote posameznikov si lahko tudi nasprotujejo. Schwartz prepozna šest značilnosti, ki definirajo vrednote, hkrati pa so te značilnosti prisotne pri mnogih različnih teoretikih:

- vrednote so neposredno povezane s čustvi in vplivajo na naše počutje: srečni smo, če okolščine potrjujejo naše vrednote in obratno;
- vrednote se nanašajo na naše cilje in to se manifestira v našem delovanju;
- vrednote presegajo ozka ter specifična delovanja ter situacije; določena vrednota je aktivirana na različnih področjih (poštenost na primer v športu, šoli, medsebojnih odnosih), zato je koncept vrednot širši od norm;
- vrednote služijo kot standardi; usmerjajo naše ocene dejanj, ljudi, politik ali dogodkov. Stvari ocenjujemo v odnosu do nam pomembnih vrednot in večino časa se tega ne zavedamo – vsaj ne, dokler imajo ocenjujoče stvari različne implikacije glede na različne, nam pomembne, vrednote;
- vrednote so hierarhirane po pomembnosti in tvorijo koherenten ter organiziran sistem vrednot, ki nas opredeljujejo kot posameznika;
- relativna pomembnost različnih vrednot usmerja naša dejanja; skoraj vedno je določeno dejanje posledica, oziroma se navezuje na, več vrednot. Še več, dejanja so rezultat konflikta različnih vrednot, ki so za določeno dejanje relevantna. (Schwartz 2009, 2)

Našteti šest značilnosti velja za vse vrednote, le-te pa se med sabo razlikujejo po cilju ali motivaciji, ki ga določena vrednota izraža oziroma spodbuja. Schwartz v globalnem smislu identificira (glede na cilje in motivacije) 10 temeljnih vrednot: samo-usmerjenost, moč, dosežki, hedonizem, stimulacija, univerzalizem, benevolentnost, tradicija, konformnost, varnost. Napisane vrednote seveda niso vse vrednote, bolj gre za idealno-tipske konstrukte (neke vrste meta-vrednote). Univerzalne jih dela njihova vpetost v zadovoljevanje vsaj ene izmed treh osnovnih potreb vsakega človeka: zadovoljevanje bioloških potreb v smislu človeka kot organizma, zadovoljevanje potrebe po socialni interakciji ter v potrebo po preživetju pripadajoče skupine. Individuii se s temi potrebami spopadajo preko (motiviranih) socialnih ciljev, ergo vrednot.

Schwartz seveda svojo teorijo vrednot aplicira in elaborira ter v končni fazi izdelava nekakšen svetovni zemljevid vrednot ter vrednotnih orientacij (Schwartz 2006; Schwartz 2009), vendar gre za mnogo širšo koncepcijo od naše.

Ob tem seveda naj omenimo, da mi v naši raziskavi ne bomo obravnavali meta-vrednot v Schwartzevem smislu, ampak bomo na podlagi izmerjenih stališč poskušali prepoznati okolje/ekologijo kot vrednoto.³²

2. 4. Ekološka etika³³

Kot ugotavlja Kirn (Kirn 2004, 155), je ekološka (oziroma ekološka / okoljska po njegovem, mi bomo uporabljali samo termin ekološka) etika oziroma ekološka zavest najbolj (mi bi raje rekli precej) izzvala tradicionalne vrednote in poglede na napredek ter razmerje med človekom in naravo. V kolikor bomo želeli slediti paradigmi trajnostnega razvoja oziroma razvoja v trajnostno družbo, pa jih bo morebiti izzivala še bolj oziroma bolje rečeno, jih že izziva³⁴.

Ko govorimo o ekološki etiki, s tem mislimo dvoje:

- neposreden etičen odnos ljudi do različnih oblik življenja (rastlinstva, živalstva itd.),
- posreden etičen odnos ljudi do drugih ljudi prek njihovih odnosov do življenja in do njegovih ekološko-fizičnih pogojev (ibid, 155).

“Ekološka / okoljska etika naj bi bila rezultat zavedanja vse bolj žgočih ekoloških / okoljskih problemov in vse bolj problematičnega ravnanja ljudi do okolja in narave sploh.” (ibid. 157) Čeprav o večji prisotnosti ekološke etike govorimo šele zadnjih 30 let, pa segajo korenine le-te globoko v monoteistično tradicijo zahodnih religij, prav tako bi lahko zametke našli v nekaterih vzhodnih verstvih (budizem). Na to je potem skozi zgodovino vplivalo še mnoštvo dejavnikov in sprememb,

³² Ob tem ne pozabljamo biti samokritični ter se zavedamo pomanjkljivosti kvantitativnega pristopa. Hkrati pa ob tem izpostavljamo še zanimiv razmislek Draga Kosa: “Še vedno je eno temeljnih vprašanj javnomnenjskih raziskav ocean njihove verodostojnosti. Koliko izmere javnega mnenja dejansko izražajo stališča neke družbene skupine oz. družbe kot celote, je običajno vprašanje, ki si ga ne zastavljajo zgolj k dvomu nagnjeni posamezniki. Kritiki pogosto soglašajo, da je javno mnenje le računsko, tj. statistična konstrukcija, ki nastane z zbiranjem in obdelavo večjega števila posameznih, bolj ali manj iskrenih izjav. Pri bolj “posvečenih” je kritika največkrat usmerjena v metodološke pomanjkljivosti merjenja zelo občutljivih in kompleksnih zahtev. Seštevanje individualnih stališč in mnenj se res zdi nerealno, končne ugotovitve pa nič bolj prepričljive kot npr. statistični pojem “povprečnega državljana”, ki ga nikakor ni mogoče potipati ali prijeto za roko oz. za besedo. Vendar celo najkritičnejše razmišljanje ne more zanikati, da je tudi statistično fiktiven “povprečni državljan” na določeni ravni povsem realna kategorija družbenega življenja, ker je, čeprav “breztelesno”, prisoten v javnih diskurzih. Zelo podobno velja tudi za javno mnenje. Anketno ugotovljena stališča, statistično obdelana in povsem objavljena, se ne glede na posredovanost in skonstruiranost kategorija sama zase, ki (ne) posredno vpliva na delovanje različnih družbenih akterjev. V modernih družbah je to kategorija, ki v precejšnji meri nadomešča oz. bolje dopolnjuje postmoderno prostorsko zamejeno in določeno “socialno kontrolo”. (Kos 2004, 307)

³³ Bralca naj samo opomnimo, v kolikor tega ni že sam opazil, da v tem delu ne poskušamo biti nikakršen “zeleni advokat”. Večji poudarek na ekološki etiki je zgolj zaradi tega, da pokažemo razpon med političnimi cilji (t.i. trajnostni razvoj) in nekim osnovnim filozofskim ozadjem. Zato se bodo ekološki etiki, ki jo bomo na kratko opisali na pričujočih straneh, politični cilji mogoče zdeli precej oddaljeni ali z drugimi besedami: kar se politikom zdi ekološko, se ekologom še zdaleč ne zdi. Poleg tega bodo rezultati raziskave tudi pokazali, da smo ljudje zelo daleč od take ekološke etike. Seveda pa to ne pomeni, da nismo ekološko občutljivi – to je po našem mnenju pomemben element ekološke etike in, spet tako mislimo mi, lomila se bodo kopja ter dogajale spremembe vrednotnih orientacij.

³⁴ Posredno nas na to napeljuje Kos, ko pravi, da je ekološka zavest (ne etika!) “.../ zelo podvržena raznim vplivom oziroma, da lahko pričakujemo tudi bistvene spremembe na tem področju.” (Kos 2004, 319)

To tezo potrjujejo tudi raziskave Eurobarometra o percepciji klimatskih sprememb, saj se rezultati na časovni premici (enega leta) precej spreminjajo (glej TNS Opinion & Social 2009). Seveda je pri prehitrih sklepih potrebna previdnost.

od antične filozofije, industrijske revolucije itd., podrobnosti na tem mestu niso tako pomembne. Nekateri (Nash 1989 v Kirn 2004) temu procesu pravijo evolucija liberalizma, spet drugi (Aldo Leopold) pa ga razumejo kot širjenje "moralnega kroga", ki v polje moralnosti postopoma vključuje tudi rastline, živali itd. "Osnovna značilnost moralno-vrednotnega odnosa je v tem, da vključuje presojo o tem, ali ravnamo dobro ali slabo, pravilno ali nepravilno, dopustno ali nedopustno, sprejemljivo ali nesprejemljivo. Te presoje se razširijo na bogastvo človekovih razmerij do živali, rastlin, ekosistemov, do narave in življenja sploh." (Kirn 2004, 159) Namreč, pred tem so samo ljudje tvorili moralno skupnost: "Izločitev človeka iz narave je pomenila hkrati izključitev narave iz območja moralnega." (ibid, 164) Vendar je pri tem pomembno še izpostaviti, da moralne skupnosti ne tvorijo le moralni subjekti ampak tudi moralni objekti – razširitev moralne skupnosti zato ne pomeni, da morajo biti vsi člani le-te moralni subjekti³⁵. Kar pa ne pomeni, da imajo moralno držo. Moralna drža je domena samo zavestnih bitij. Okoljska etika ne zahteva, da se živalim prizna moralna drža, ampak da se jim prizna moralni status, status moralnega objekta³⁶.

Ekološka etika pa je tudi tesno povezana z priznavanjem intrinzične vrednosti naravnim bitnostim. Reagan (v Kirn 2004, 174) trdi, da so vse lastnosti, ki obstajajo objektivno, od človeka neodvisno, inherentne vrednosti. Vendar so le-te vrednotno indiferentne, kar pa spreminja človek s svojo percepcijo: lahko so dalje indiferentne, intrinzične ali pa instrumentalne (lahko pa se stvari tudi prepletajo, v našem primeru govorimo o idealno-tipski delitvi). Intrinzične vrednote so vrednote same po sebi in niso vrednote zaradi nečesa drugega. Človek, kot smoter na sebi, je morda najbolj očitna intrinzična vrednota. Na drugi strani imamo instrumentalne vrednote, ki same po sebi nimajo nobene intrinzične vrednosti (primer tega je recimo denar, ki je zgolj sredstvo za pridobitev nekaterih stvari; seveda pa mu lahko damo tudi intrinzično vrednost).

Za ekološko zavest oziroma etiko je pomembno priznavanje intrinzične vrednosti naravi³⁷ in ta teza je (bila) izhodišče za spremembe v razmišljanju o odnosu človek-narava (Dobson 2000, 46).

³⁵ Na tem mestu se nam zdi lucidno sklicevanje na Darwina pri argumenatciji širjenja moralnega polja: "Če človek razvojno ni absolutno ločen od živalskega sveta, če obstaja biološko sorodstvo, potem tudi ni mogoče več vztrajati pri popolni moralni ravnodušnosti do drugih oblik življenja." (Kirn 2004, 165)

³⁶ Za ilustracijo razlike med moralnim objektom in subjektom je verjetno daleč najboljši primer ljudi v komi, brez zavesti. Kljub temu se jim še vedno priznava nek moralni status in so člani moralne skupnosti (kar ima v končni fazi tudi legalne instance itd.). Primer sem v različni literaturi zasledil večkrat (Kirn, 2004; Wissenburg 1998)

³⁷ Okrog tega bi spet lahko začeli celo filozofsko debato: če se pravila striktno držimo, potem ne bi smeli ubiti niti komarja. Vendar dejstvo, da je nekdo že kdaj ubil komarja, še ne pomeni, da se taista oseba nima za ekologa. Mogoče je nekonsistenten, še bolj verjetno pa je – kar skušamo pokazati – da priznavanje neke intrinzične vrednosti ni enoznačno: konflikt med človekom in naravo je zato neizogiben. Teoretsko izhodišče in nekatere relevantne avtorje našteje recimo Dobson (Dobson 2000, 36–61) Za našo razpravo bomo izhajali iz pozicije, da ekološko etiko gojimo, če priznavamo naravi neko vrednost, ki ni nujno samo instrumentalne narave.

2. 5. Trajnostni razvoj in trajnostna družba

Kljub temu, da je polje okoljskih politik zelo široko in z zavedanjem, da se ga v tem tekstu dotikamo zelo površno, bomo vseeno poskušali nakazati in razložiti nekaj teoretskih konceptov, na katerih te politike temeljijo. Danes so nekateri termini, kot je na primer trajnostni razvoj, praktično samoumevni, vendar ni bilo vedno tako; v naslednjem poglavju, ko bomo pregledali zgodovinski razvoj evropskih okoljskih politik, bo bralec videl, kako počasi so se ideje razvijale ter vključevale v dejanske politike – in koliko vode je preteklo do dejanske implementacije nekaterih konceptov³⁸.

Trajnostni razvoj je v Lizbonski pogodbi opredeljen kot eden glavnih dolgoročnih prednostnih ciljev EU, prav tako pa je implementiran v številnih pogodbah in strategijah na različnih ravneh. EU ga definira kot “zadovoljevanje potreb današnje družbe, brez ogrožanja te možnosti prihodnjim generacijam.”³⁹ (Evropska komisija 2010) Trajnostni razvoj tako pomeni (oziroma naj bi) dolgoročno vzdržnost ekosistemov in naravnih virov ter njih obnavljanje. To v osnovi pomeni kontrolirano rabo tako obnovljivih kot neobnovljivih energetskih virov ter življenjskega prostora: kontretno se tako pravzaprav dotika vseh področij človekovega delovanja, od energetike, transporta, agronomije, industrije, ravnanja z odpadki pa do naših navad trošenja in delovanja posameznika v vsakdanjem življenju nasploh. Politične implikacije trajnostnega razvoja so (bi morale biti, v kolikor hočejo biti trajnostne) tako vsaj indirektno, če že ne direktno, ubikvitetne⁴⁰.

Ravno zaradi tega dejanska implementacija trajnostnega razvoja ni in ne bo tako enostavna ter smo še daleč od nje (kot bomo pokazali s podatki v nadaljevanju), vsaj če sledimo bistvu le-tega: “... pomiritev med rastjo in razvojem, med količino in kakovostjo, med ekonomijo in tehnologijo na eni strani ter ekologijo na drugi.” (Kirn 2004, 113) Implementacija bo tako zahtevala ogromne strukturne premike v politični in ekonomski sferi ter ne bo mogoča brez spremembe vrednostnih orientacij na družbeni ravni.

Različne države k trajnostnem razvoju zato pristopajo na različne načine, v pomoč pa so jim lahko nekatera temeljna načela trajnostnega razvoja, ki so zapisana v Deklaraciji o okolju in razvoju iz Ria de Janeira (ibid, 139) in jih najdemo tudi v ozadju evropskih okoljskih politik:

- a) plača naj onesnaževalec;
- b) načelo nediskriminacije;
- c) načelo skupne, toda diferencirane odgovornosti;

³⁸ Čeprav je ta primer že praktično ponarodel, ne škodi, če ga ponovimo še enkrat: Svante Aarhenius je na primer že leta 1896 v članku *Influence of the Carbonic Acid in the Air upon the Temperature on the Ground* opozoril na možnost efekta tople grede (in to, v primerjavi z današnjimi meritvami, precej natančno)

³⁹ Gre za definicijo, identično tisti iz Brundtlandovega poročila; vprašanje, ali smo kateri generaciji sploh kaj dolžni – filozofska zagonetka, ki vsekakor zahteva svojo pozornost – presega domet tega dela

⁴⁰ Dobson (Wissenburg 1998, 137) trajnost glede na “obsežnost” razdeli na tri nivoje: ekološkega, ekonomskega ter socialnega

d) načelo medgeneracijske pravičnosti;

e) načelo previdnosti in breme dokaza;

Načelo *plača naj onesnaževalec* (oz. *polluter pays principle*) je bilo vključeno že v Maastrichtsko pogodbo, njegove filozofske temelje pa najdemo lahko že pri Platonu. (ibid, 139) Na kaj se načelo nanaša, pove že njegovo ime. Sicer enostaven koncept lahko stvari zaplete, ko je onesnaževalec več (lahko so tudi iz različnih držav, na primer v primeru odvajanja industrijskih odpadkov v reke) in povezava med onesnaževalcem in onesnaženostjo ni povsem jasna (npr. vprašanje deleža pri onesnaževanju).

Načelo nediskriminacije se nanaša na obravnavanje onesnaževalcev, ki onesnažujejo izven meja lastne države oziroma na žrtve takšnega onesnaževanja. Onesnaževalci v takem primeru ne morejo biti obravnavani manj strogo kot če bi onesnaževali v lastni državi, žrtve pa morajo biti obravnavane enako kot žrtve v izvorni državi onesnaževalca (ibid, 139).

Načelo skupne, tode diferencirane odgovornosti je precej delikatno (dežele v razvoju si zaradi tega lahko privoščijo manj stroge standarde kot razvite), zahteva pa, da se "... stroški za zaščito okolja porazdelijo na temelju različnih prispevkov h globalni degradaciji okolja." (ibid, 140)

Podobno je tudi *načelo medgeneracijske pravičnosti*, le da se nanaša na časovno komponento. To načelo je, če se spomnimo definicije iz začetka tega poglavja, ključno pri opredelitvi trajnostnega razvoja. Onesnaževalcem namreč nalaga obvezo upoštevanja dolgoročnih okoljskih učinkov; v mislih morajo imeti prihodnje generacije.

Načelo previdnosti in breme dokaza (*precautionary principle, burden of proof*) oziroma "bolje obvarovati kot obžalovati" temelji na nemškem pravu in je med načela trajnostnega razvoja prišlo preko skrbi za onesnaževanje morij. Temelji na spoznanju, da ne moremo popolnoma ovrednotiti posledic naših akcij, velikokrat pa o le-teh obstaja tudi nesoglasje tako v znanstveni kot politični sferi: na to načelo se v veliki meri sklicujejo argumenti v prid omejitve uporabe genskih tehnologij. Sicer pa je sama ideja trajnosti stara že več kot 300 let, pojem trajnostne družbe⁴¹ pa se je prvič pojavil v leta 1977 objavljeni knjigi Pirages (ur): *The Sustainable Society: Implication for Limited Growth*, v polje politike pa ga je vneslo t.i. *Brundlandtovo poročilo* (oziroma *Our Common Future*, poročilo Komisije za varovanje okolja pri Združenih narodih) iz leta 1987. Evropska unija razume paradigmo trajnostnega razvoja kot tisto, ki bo omogočila izhod iz ekološke krize in danes pomeni "vodilno ekološkorazvojno vizijo"⁴² (ibid, 108–109)

Kako je trajnostni razvoj operacionaliziral na politično-akcijski ravni, si bomo skozi predstavitev

⁴¹ Vendar ne koncept trajnostnega razvoja! (Kim 2004, 110)

⁴² Posredno temu pritrjuje tudi Wissenburg, ko kot sinonima uporablja besedni zvezi "the problem of sustainability" ter "the environmental problem" (Wissenburg 1998, 71)

temeljnih strateško-političnih usmeritev Evropske unije pogledali v nadaljevanju, na tem mestu pa naj opozorimo še na pomemben element trajnostnega razvoja, na katerega opozarja Kirn (ibid, 110–116), element časa. Neobnovljivi viri so že po definiciji končni in je njihova resnično trajnostna raba pravzaprav nemogoča: v nekem času se bodo, slej ko prej, porabili. Zato obstaja realno vprašanje, če je trajnostni razvoj v današnji družbi, na današnji stopnji razvoja in ob današnji populaciji sploh možen (ideja meje rasti).

Podobno razmišlja tudi Dobson (Dobson 2000, 17), ki pravi, da je za dosego resnično trajnostne skupnosti potrebno precej več kot neskončno recikliranje. Ključ je predvsem v zmanjšani porabi materialnih dobrin, ki ima – v smislu teze o meji rasti⁴³ (Meadows) – tudi svojo zgornjo mejo, če se ne želi sesesti sama vase. Ob tem ekologi menijo še, da tehnologija ne bo rešila problemov potrošnje in da tehnološke rešitve same po sebi ne bodo prinesle trajnostne družbe. Nadalje menijo, da je rast v industrijsko razvitih in razvijajočih se državah eksponentne narave, kar pomeni, da ima lahko le-ta katastrofalne posledice v zelo kratkem času. Kot tretje mislijo tudi, da je potrebno probleme, povezane z rastjo, reševati celostno in ne v izolaciji. (ibid, 63) Teza o končnosti virov in meji rasti je osrednjega pomena za idejo o trajnostni družbi oziroma trajnostnemu razvoju, ekologi pa jo nadalje podpirajo še z tezo o entropiji (Kirn 2004, 148–154) in zakoni termodinamike.⁴⁴

Seveda se s to tezo ne strinjajo vsi. Kritiki tako trdijo (Simon 1981, v Klaus 2008, 32), da je potrebno razlikovati med *ekonomskimi* ter *naravnimi* viri. Naravni viri so po njihovem tisti, ki se v naravi ponavljajo in so od človeka neodvisni. Poleg tega imajo karakter potencialnosti: naravni viri niso nujno v uporabi, to je odvisno od njihovih cen in tehnologije. Potencialni pa ob primeru uporabe postanejo ekonomski viri in so končni ter jih je mogoče izčrpati (čeprav nekateri ekonomisti trdijo, da do tega ni moč priti, saj bi prej cena tako narasla, da uporaba teh virov ne bi

⁴³ Teza o meji rasti se je pojavila leta 1974 s knjigo *The Limits to Growth* (Meadows ur. 1974), njeni avtorji (znani tudi kot Rimski klub) pa v njej predstavljajo t.i. 5 zaskrbljujočih globalnih trendov: pospešeno industrializacijo, hitro rast populacije, razširjeno podhranjenost, izčrpavanje neobnovljivih naravnih virov ter slabšanje kakovosti življenjskega okolja. Na podlagi različnih scenarijev so potem z računalniškimi izračuni in modeli napovedovali globalni razvoj. Ob scenariju "business as usual" – se pravi brez sprememb – pride do meje rasti (oziroma systemskega kolapsa) zaradi izčrpanja naravnih virov. V primeru drugega scenarija – podvojitve dosegljivosti virov – bi po računalniškem modelu Rimskega kluba prišlo do kolapsa zaradi onesnaženosti Zemlje zaradi prevelike stopnje industrializiranosti. Tretji scenarij je predvideval, podobno kot drugi, podvojitve dosegljivih virov ter predpostavko o določeni stopnji tehnoloških možnosti za boj z onesnaženostjo: v tem primeru pride do kolapsa zaradi povzročene lakote, saj bi industrija po predvidevanjih zasedla prevelike količine rodovitne zemlje. V skrajnem scenariju so tako predvideli nuklearno energijo, reciklažne sisteme, najvišjo možno rodovitnost zemlje ob najnižji stopnji populacije, tehnološki napredek, vendar tudi ta model predvideva kolaps svetovnega sistema pred letom 2100. Zaključke so strnili v stavek: "The application of technological solutions alone has prolonged the period of population and industrial growth, but it has not removed the ultimate limits to that growth." (Meadows ur. 1974, 141 v Dobson 2000, 64). Rezultati teh simulacij so nato osnova za tri premise, ki sledijo v zgornjem odstavku.

⁴⁴ Ta dva pravita, da na svetu ne proizvajamo virov ampak jih samo spreminjamo, drugi zakon termodinamike pa pravi, da se pri vsaki taki spremembi zgodi energetska izguba. (Dobson 2000, 69). Mi bi opozorili, da je pri pavšalnem posploševanju zakona termodinamike potrebno razumeti, da velja za zaprte sisteme, brez dodatnega energetskega vira, kar pa Zemlja seveda ni (Sonce)

bila več smiselna). Ko pa se to zgodi, se pojavi novi vir (ki pa ga moramo seveda znati izkoriščati ali kot pravi Peter H. Aranson: “Zaloga virov raste skupaj z našo zalogo znanja” (Klaus 2009, 33)). Oziroma karikirano: železna doba se ni končala zato, ker bi zmanjkalo železa.

3 OSNOVNE OKOLJSKE POLITIKE EU

Okolje in okoljske politike so danes ena izmed najpomembnejših političnih in javnih tem sploh; nekateri celo govorijo (Dobson, 2007), da je ekologizem nova ideologija današnjega oziroma časa, ki prihaja. Ob začetkih Evropske unije temu ni bilo tako, pravzaprav okolje sploh ni bilo tema skupnih evropskih politik. Danes je drugače, sistem odločanja je kompleksen in ravno okoljske politike so ena izmed najpomembnejših tem Unije. Še več, okoljske politike EU danes nekateri celo razumejo kot zgodbe o uspehu (Lenchow 2004 v Jordan 2005, 11). Glavne karakteristike okoljskih politik EU danes pa so (Jordan 2005, 1-2):

- količina ter vpliv okoljskih zakonov in aktov sta v konstantnem porastu in sta relativno neodvisna od ekonomskih, socialnih ter nacionalnih interesov;
- EU ima moč v mednarodnih pogajanjih, saj lahko za uveljavitev svojih interesov izvaja sankcije in pritisk tako na države članice EU kot na države ne-članice;
- nacionalne okoljske politike držav članic EU so skladne z okoljskimi politikami EU oziroma so k harmonizaciji usmerjene.

Zakonska osnova je Lizbonska pogodba⁴⁵ oziroma njeno 10. poglavje, ki obsega člene od 191 do 193:.

“Člen 191 (prejšnji člen 175 PES):

1. Okoljska politika Unije prispeva k uresničevanju naslednjih ciljev:

- ohranjanju, varstvu in izboljšanju kakovosti okolja;
- varovanju človekovega zdravja;
- skrbni in preudarni rabi naravnih virov;
- spodbujanju ukrepov na mednarodni ravni za reševanje regionalnih ali globalnih okoljskih problemov, zlasti v boju proti podnebnim spremembam.

2. Cilj okoljske politike Unije je doseči visoko raven varstva, pri čemer se upošteva raznolikost razmer v posameznih regijah Unije. Politika temelji na previdnostnem načelu in na načelih, da je treba delovati preventivno, da je treba okoljsko škodo prednostno odpravljati pri viru in da mora plačati povzročitelj obremenitve.

V tej zvezi usklajevalni ukrepi, ki ustrezajo zahtevam varstva okolja, vključujejo, kadar je to

⁴⁵ Ta je začela veljati 1. decembra 2009

primerno, zaščitno klavzulo, ki državam članicam dovoljuje, da iz negospodarskih okoljskih razlogov sprejmejočasne ukrepe, za katere velja nadzorni postopek Unije.

3. Pri oblikovanju okoljske politike Unija upošteva:

- razpoložljive znanstvene in tehnične podatke;
- okoljske razmere v različnih regijah Unije;
- možne koristi in stroške ukrepanja ali neukrepanja;
- gospodarski in socialni razvoj Unije kot celote in uravnotežen razvoj njenih regij.

4. V okviru svojih pristojnosti Unija in države članice sodelujejo s tretjimi državami in pristojnimi mednarodnimi organizacijami. Podrobnosti sodelovanja Unije so lahko predmet sporazumov med Unijo in zadevnimi tretjimi osebami.

Prejšnji odstavek ne posega v pristojnosti držav članic glede pogajanj v mednarodnih organih in glede sklepanja mednarodnih sporazumov.

Člen 192 (prejšnji člen 175 PES):

1. Evropski parlament in Svet se po rednem zakonodajnem postopku in po posvetovanju z Ekonomsko-socialnim odborom in Odborom regij odločita, katere ukrepe naj Unija sprejme za doseganje ciljev iz člena 191.

2. Z odstopanjem od postopka odločanja iz odstavka 1 in brez poseganja v člen 114 Svet po posebnem zakonodajnem postopku ter po posvetovanju z Evropskim parlamentom, Ekonomsko-socialnim odborom in Odborom regij soglasno sprejme:

(a) določbe, ki so zlasti davčne narave;

(b) ukrepe, ki vplivajo na:

- prostorsko načrtovanje;
- upravljanje s količinami vodnih virov, ki vplivajo, neposredno ali posredno, na razpoložljivost teh virov;
- rabo zemljišč, razen ravnanja z odpadki;

(c) ukrepe, ki pomembno vplivajo na izbiro držav članic med različnimi viri energije in na splošno strukturo njihove oskrbe z energijo.

Svet lahko na predlog Komisije in po posvetovanju z Evropskim parlamentom, Ekonomsko-socialnim odborom in Odborom regij soglasno odloči o uporabi rednega zakonodajnega postopka za področja iz prvega pododstavka.

3. Ekonomski parlament in Svet po rednem zakonodajnem postopku ter po posvetovanju z Ekonomsko-socialnim odborom in Odborom regij sprejmeta splošne delovne programe, ki določajo prednostne cilje.

Ukrepi, ki so potrebni za izvajanje teh programov, se glede na primer sprejmejo v skladu s pogoji iz

odstavka 1 ali odstavka 2.

4. Države članice financirajo in izvajajo okoljsko politiko, ne da bi pri tem posegale v nekatere ukrepe, ki jih je sprejela Unija.

5. Brez poseganja v načelo, da plača povzročitelj obremenitve, in če je ukrep, ki je bil sprejet na podlagi določb iz odstavka 1, povezan z nesorazmerno visokimi stroški za organe oblasti države članice, se s takšnim ukrepom predvidijo ustrezne določbe v obliki:

- začasnih odstopanj in/ali
- finančne podpore iz Kohezijskega sklada, ustanovljenega v skladu s členom 177⁴⁶.

Člen 193 (prejšnji člen 176 PES):

Varstveni ukrepi, sprejeti v skladu s členom 192, nobeni od držav članic ne preprečujejo ohranjanja ali uvedbe strožjih varstvenih ukrepov. Takšni ukrepi morajo biti združljivi s Pogodbama. O njih se uradno obvesti Komisijo.” (Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije, 191. čl–193. čl)

V prejšnjem odstavku zapisani ukrepi in načela so podlaga trenutni glavni okoljski usmeritvi Unije, znani tudi kot 20-20-20. Cilj te politike je zmanjšanje izpusta toplogrednih plinov do leta 2020 za vsaj 20 %⁴⁷ (glede na izhodiščno leto 1990), zvišati delež obnovljivih virov v proizvodnji energije na 20 % ter zmanjšati skupno porabo energije za 20 %⁴⁸. Dolgoročno si Unija prizadeva, da bi porast povprečne globalne temperature glede na predindustrijsko dobo omejili na 2 °C, čeprav v isti sapi priznava, da se bo to zelo verjetno zgodilo že pred letom 2050. V izogib temu je po mnenju Unije potrebno zato okoljske politike graditi na treh temeljih: konkretni cilji in konkretna dejanja, finance ter globalni emisijski trg. (Evropska komisija 2009b, ii) Trenutno se na globalni ravni tem načrtom najbolj približuje Kjotski protokol, vendar se njegove obveze iztečejo leta 2012, njegovega naslednika pa kljub velikim pričakovanjem mednarodne skupnosti od srečanja COP 15 (United Nations Climate Change Conference) decembra 2009 v danskem Kopenhagenu ni. Po mnenju okoljevarstvenih organizacij je bilo zato to srečanje “a global failure” (Greenpeace), Kathrin Gutman iz WWF (World Wildlife Found) pa trenutne ambicije mednarodne skupnosti po konkretnih političnih in pravno obvezujočih ciljih opisuje s sledečimi besedami: "The important thing is not to legitimise the proposals we have as being enough /.../ There's no political will to increase pledges, there's no debate happening, and that's not acceptable." (Black, 2010b)

⁴⁶ Kohezijski sklad /.../ zagotavlja finančne prispevke za projekte na področju okolja in vseevropskih omrežij v okviru prometne infrastrukture. (Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije 2008, 128)

⁴⁷ Če smo čisto natančni, so sklepi s konca letošnjega marca še ambicioznejši in predvidevajo “pogojno” zmanjšanje izpustov za 30 % do leta 2020

⁴⁸ K temu je še potrebno dodati zahtevek, da bi naj 10 % porabljenega goriva v transportu predstavljala biogoriva, električna ali vodik.

3. 1. Zgodovina

Ko so se leta 1957 Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Nemčija, Francija in Italija z Rimsko pogodbo povezale v Evropsko gospodarsko skupnost (EGS), le-ta takrat ni imela niti idej in želja po skupni okoljski politiki, niti ni bilo za kaj takega nobene jasne pravne podlage⁴⁹. Bistvena je bila težnja po uspešnejši ekonomiji ter stabilnejših povojnih političnih odnosih med evropskimi državami. To seveda ni presenetljivo, saj okolje do sedemdesetih let ni bilo politična tema. Pomemben globalen politični zasuk je bila konferenca UN Conference on the Human Environment leta 1972 v Stockholmu (znana tudi kot stockholmska konferenca), ki je v globalno politiko prinesla temo okolja in okoljevarstva, prav tako pa se je na tej konferenci ustanovil program UNEP (United Nations Environment Programme) (Dauvergne 2006, 9).

Evropska skupnost je na to konferenco reagirala in leta 1973⁵⁰ uveljavila prvi okoljski politični program oziroma načrt: t. i. First Community Action Programme on the Environment. Vzroki za to so v osnovi trije⁵¹ (Jordan 2005, 28):

- med državami članicami se pojavi politično zanimanje za odnos med okoljem in gospodarstvom,
- potreba vlad držav članic po koherentnem in konsistentnem odgovoru na politični pritisk zainteresirane javnosti, tako na nacionalnem kot mednarodnem nivoju,
- spoznanje, da je Evropska skupnost najbolj optimalna politična institucija v boju proti onesnaževanju v Evropi.

Dokument je zato zelo pomemben, saj je prvi takšen dokument na ravni Evropske skupnosti, ki ima jasno določene cilje in prioritete, zapisane načine, kako te cilje doseči, principe⁵² ter opredeljeno vrednotenje načrtovanega napredka v primerjavi z dejanskim. Dokument pomeni dejanski začetek izvajanja okoljskih politik na evropski ravni, kot osnovni cilj pa so si v njem zadali izboljšanje pogojev za življenje ter kvalitete življenja prebivalcev Evropske skupnosti. Nanašal se je na obdobje treh let (ibid, 24-25).

Zato je konec leta 1976 stopil v veljavo t. i. Second Community Action Programme on the Environment, ki je podedoval idejno zasnovo predhodnika, vendar razširja področje delovanja ter cilje. Poseben poudarek so namenili okoljsko neškodljivi rabi naravnih virov ter racionalizaciji rabe

⁴⁹ Pravzaprav beseda okolje (environment) v pogodbi sploh ni omenjena (Jordan 2005, 3), čeprav nekateri opozarjajo, da se 2. in 36. člen le-te implicitno nanašata na varovanje okolja (ibid, 23). Za zakonsko podlago je zato Evropska komisija uporabljala predvsem 100. in 235. člen pogodbe; kot zanimivost naj omenim, da je prvo ministrstvo za okolje ustanovila Francija leta 1971

⁵⁰ Tega leta se Evropski skupnosti pridružijo tudi Velika Britanija, Danska in Irska

⁵¹ Nekateri kasnejši dogodki tekom sedemdesetih let so ta prizadevanja še dodatno pospešili: naftna kriza, okoljske katastrofe (Flixborough leta 1974 ali pa Seveso leta 1976)

⁵² Dokument temelji na 11 principih, izpostavimo naj dva: prvi poudarja pomen preventive, drugi pa pravi, da mora škodo onesnaževanja nositi ter nevtralizirati (finančno) onesnaževalec (ibid, 25)

življenjskega prostora. Program je prav tako še naprej predvideval zmanjševanje onesnaževanja, vendar s poudarkom na zmanjšanju onesnaženosti voda. V časovnem smislu je pokrival obdobje dobrih petih let (do začetka leta 1982).

Okoljske politike Evropske skupnosti je v letih 1982–1986 določal t. i. Third Community Action Programme on the Environment. Tudi ta, tako kot predhodnika, ohranja osnovno idejo ter ostaja v že predstavljenem okviru. Kot bistveno novost pa prinaša idejo, da sta ravnanje z okoljem in odnos do njega neposredno povezana s prihodnjim ekonomskim razvojem Skupnosti – ali kot se je slikovito izrazil Lodge: “... okoljska politika je sedaj ekonomski in ne le moralni imperativ.” (Lodge v Jordan 2005, 28) . Z drugimi besedami to pomeni, da je področje okoljskih politik neposredno povezano z drugimi resorji, od kmetijstva do transporta, in naj se ne izvaja več neodvisno od njih. S tem dokumentom okoljska politika pridobi na pomembnosti in statusu v odnosu do drugih programskih oziroma političnih usmeritev Evropske skupnosti. (Jordan 2005, 25–26)

Vsi trije omenjeni programi so prinesli velik napredek v odnosu do okolja na politični ravni (dotikali so se področja voda, zraka, hrupa, odpadkov, emisij ter goriv), vendar kljub temu niso zagotovili jasne in stabilne pravne podlage za konkretnije ukrepe ter akcije na ravni Evropske skupnosti.

The Fourth Community Action Programme on the Environment pa zato v povezavi z amandmajem Single European Act (v nadaljevanju SEA) k Rimski pogodbi⁵³ prinese bistvene spremembe, saj postanejo z njim evropske okoljske politike (po letu 1985) bistveno kompleksnejše. Četrti akcijski načrt sicer ohranja kontinuiteto ter osnovno usmeritev treh predhodnikov, hkrati pa v področje okoljskih politik vnaša mnogo novih tem, najbolj izstopajoči sta okoljsko izobraževanje ter genski inženiring.

Nadalje je bil SEA posledica političnih sprememb v Evropski skupnosti, konkretno pridružitve Velike Britanije, Danske in Irske leta 1973, Grčije leta 1981 ter Španije in Portugalske leta 1986. Pojavila se je namreč potreba po novi konsolidaciji načrta o skupnem trgu⁵⁴, ki naj bi ga dosegli do 31. decembra 1992. Za okoljske politike so bile pomembne predvsem tri institucionalne spremembe, ki se pojavijo z ratifikacijo SEA, in sicer (Haigh & Baldock 1992 v Jordan 2005, 33):

- večinsko glasovanje,
- konsolidacija skupnega trga postane osnovni politični cilj,
- dejanska pravno-legalna definicija evropske okoljske politike.

⁵³ Konkretno za vključitev 7. poglavja *Okolje* (izvorno *Title VII*) (ibid, 32)

⁵⁴ Skupni trg je definiran kot “območje brez notranjih meja, v katerem je zagotovljen prost pretok dobrin, prebivalcev, storitev in kapitala” (ibid, 31) Sicer pa je bila uresničitev tega osrednji politični cilj ES v takratnem času

Seveda je potrebno razumeti, da SEA, podobno kot tudi kasnejše večje institucionalne spremembe Evropske skupnosti, ni bil primarno okoljsko motivirana. V večini primerov sta bila v ozadju odločitev širitev Skupnosti ter ekonomski načrti (Jordan in Fairbass v Jordan 2005, 42). Konkretno: Pogodba o Evropski uniji, podpisana 7. februarja 1992 v Maastrichtu⁵⁵, je vzpostavlja pravila za bodočo skupno valuto, za skupno zunanjo in varnostno politiko ter za tesnejše sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev, medtem ko se Amsterdamska pogodba (1997) osredotoča predvsem na zaposlovanje. Nobena ni prinesla odločilnih premikov v okoljskih politikah, sta pa vzpodbudili prizadevanja za doseg trajnostno-razvojnih ciljev (Maastricht) ter integracijo okoljskih politik. Zato pa pogodbo iz Nice (2001) večina evropskih okoljevarstvenih organizacij razume celo kot "failure for the environment" (EEB 2000b v Jordan 2005, 45). Opisane institucionalne spremembe v njej niso zagotavljale podrobnejših programskih rešitev, so pa se ta še naprej urejala znotraj akcijskih načrtov.

Peti akcijski načrt oziroma Fifth European Community Environment Programme (1992) sočasno s podpisom Maastrichtske pogodbe v politiko vnaša idejo trajnostnega razvoja ter zahtevo po redefiniciji razmerij med akterji v okoljskem sektorju (Evropska komisija, 1991). Uvaja tudi načelo mednarodnega sodelovanja v boju z okoljskimi problemi: klimatske spremembe, širjenje ozonske luknje, manjšanje biodiverzitete ter deforestacija. Akcijski načrt pokriva obdobje med leti 1992 in 2000, vendar njegovi cilji niso pravno zavezujoči.

Obdobje od leta 2002 do leta 2012 pokriva šesti akcijski načrt oziroma Sixth Environment Action Programme: Environment 2010: Our Future, Our Choice (Evropska komisija 2001) in pomeni vsebinsko nadaljevanje predhodnika. Kot osnovna štiri problemska področja prepoznava: klimatske spremembe, naravo in biodiverzitetu, okolje in zdravje ter upravljanje z naravnimi viri. (ibid) Osrednja tema še dalje ostaja trajnostni razvoj, pomemben cilj je tudi implementacija okoljske zakonodaje. Nadalje šesti akcijski načrt karakterizira klimatske spremembe kot enega izmed najpomembnejših problemov, s katerimi se bodo soočale politike v prihodnosti. Vsebinsko je zato ambicioznejši ter konkretniji kot predhodniki: glavna obligacija je zmanjšanje toplogrednih plinov na nivo, ki nima nenaravnih vplivov na klimatsko dogajanje⁵⁶. V ta namen med drugim predpostavlja trgovanje s kvotami toplogrednih plinov, integracijo okoljskih politik v energetska in transportno politiko ter – pomembno – mobilizacijo javnosti⁵⁷.

⁵⁵ S to pogodbo naziv Evropska unija uradno nadomesti stari izraz Evropska skupnost

⁵⁶ Kratkoročno to pomeni znižanje izpustov emisij toplogrednih plinov za 8 % do leta 2012

⁵⁷ V ta namen je EU v zadnjih letih izpeljala (oziroma so še v teku) več izobraževalnih kampanj, med drugim: Climate Change Campaign (2006-2009), Sustainable Energy Europe Campaign (2005-2011), Climate Action Programme (2007-2009), New Lifelong Learning Programme (2007-2012) itd. (Evropska komisija 2009b, x)

Trenutno je temelj za evropsko okoljsko politiko Lizbonska pogodba, na mednarodni ravni pa je trenutno najpomembnejši okoljski dokument – s pravno zavezujočimi cilji – Kjotski protokol, ki pa se bo iztekel leta 2012. Mednarodna skupnost trenutno išče rešitve za prihodnost, decembrsko srečanje COP15 namreč ni prineslo konkretnih rezultatov.

3. 2. Kjotski protokol

Že ob začetkih okoljskih politik v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja so tvorci le-teh spoznali, da je za učinkovito reševanje okoljskih problemov ključno mednarodno sodelovanje, saj so okoljska vprašanja per-se mednarodne narave. Kot vzorčen primer uspešnosti bi lahko navedli Montrealski protokol in prepoved uporabe CFC plinov (Dauvergne 2005, 124-125), najbolj znan mednarodni okoljski dokument oziroma sporazum pa je vsekakor Kjotski protokol.

Kjotski protokol je del Okvirne konvencije Združenih narodov o spremembi podnebja (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCC⁵⁸), podpisan pa je bil 11. decembra 1997 v japonskem Kjotu na 3. konferenci podpisnic UNFCC (COP – Conference of Parties). Do danes je protokol podpisalo in ratificiralo 190 držav (pravzaprav 189 držav ter Evropska unija), vendar med njimi ni ZDA⁵⁹. Kot najpomembnejša elementa protokola se poudarjata njegova pravna obveznost, saj so države, ki so ga ratificirale, legalno zavezane k izpolnjevanju njegovih zahtev ter vpeljava trga z emisijami toplogrednih plinov. Predvsem slednje se razume kot pomembna mednarodna ekonomsko-politična inovacija, implementirana pa je bila na podlagi trenj med EU in ZDA, ki sta se na zasedanju v Kjotu zavzemali za različne pristope k boju s podnebnimi spremembami (Damro in Luaces Mendes v Jordan 2005, 253–254).

Mehanizem trgovanja z emisijami so predlagale ZDA, in sicer na podlagi dobrih izkušenj s trgovanjem znotraj programa za zmanjšanje kislega dežja. V splošnem so ZDA zagovarjale pristop “prostega trga”, ta stališča pa je podpirala večina globalnih gospodarskih subjektov, kar ni presenetljivo. ZDA so se tako v Kjotu zavzemale za tri cilje:

- vzpostavitev realističnih časovnih ter količinskih zavez glede znižanja emisij toplogrednih plinov za svetovne gospodarske velesile (kar konkretno pomeni fleksibilne cilje, tako datumsko kot količnsko),

⁵⁸ Konvencija je rezultat konference v Riu de Janeiru iz leta 1992, ki je bila ena izmed pomembnejših v ambicijah mednarodne skupnosti po nadzoru izpustov toplogrednih plinov, z željo po redukciji antropogenih vplivov na klimo na minimum. Rezultat konference v Riu je grupiranje držav v kategorije Aneks I, Aneks II ter t.i. države v razvoju. Države skupine Aneks I predstavljajo razvite države ter države v tranziciji in v to skupino spada tudi Slovenija. Aneks II je pravzaprav podskupina držav iz skupine Aneks I, sestavljajo pa jo razvite države, ki so finančno odgovorne za znižanje emisij v državah v razvoju.

⁵⁹ Tudi za Kitajsko ni strožjih zahtev: ti državi skupaj prispevata več kot 40 % h globalnim emisijam ogljikovega dioksida (U. S. Energy Information Administration 2008), medtem ko je skupni prispevek podpisnic iz skupine Aneks I h globalnim emisijam toplogrednih plinov 63,7% (UNFCCC 2009)

- vzpostavitev mednarodnega trga z emisijami toplogrednih plinov,
- k znižanju emisij morajo znaten delež prispevati tudi države v razvoju⁶⁰ in tudi za njih morajo veljati zavezujoči cilji (ibid, 257–259).

Tekom pogajanj so ZDA uspele uveljaviti predvsem prva dva cilja, medtem ko zadnjega ne. Predvsem zaradi tega ameriški senat kasneje tudi ni ratificiral Kjotskega protokola.

Bistveno drugačno pogajalsko pozicijo je zasedala Evropska unija: literatura ji pravi “risk-prevention leadership” (ibid, 259). EU se je tako zavzemala za stroge kriterije glede znižanja emisij toplogrednih plinov (predvsem ogljikovega dioksida), njen cilj pa je bil tudi ohranitev konkurenčnosti svojega gospodarstva. EU je v svoji pogajalski poziciji izhajala iz predpostavke, da lahko z dovolj strogimi ukrepi – sicer brez jasne znanstvene potrditve – preprečimo segrevanje globalnega ozračja; preventivni namesto kurativnih ukrepov (npr. “polluter pays principle”). Izhajajoč iz napisanega lahko sklenemo, da je imela EU željo biti vodilna v polju okoljskih politik (ibid, 260)

Vendar njeni predlogi⁶¹ na zasedanju v Kjotu niso bili dovolj določeni (svoje pa je dodala tudi želja po ekonomski vzdžljivosti ciljev ter želja mednarodne skupnosti po dogovoru v splošnem), zato je EU na koncu sprejela ameriški predlog o osnovanju globalnega trga z emisijami.

Namen Kjotskega protokola je, kot smo že omenili, znižanje izpusta emisij toplogrednih plinov (ogljikovega dioksida, metana, didušikovega oksida, fluoriranih ogljikovodikov, perfluoriranih ogljikovodikov in žveplovega heksafluorida) (Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change 1997), in sicer v povprečju za vsaj 5 %⁶² glede na leto 1990. Za doseg teh ciljev pa protokol nagovarja države podpisnice k spodbujanju trajnostnega razvoja, prav tako pa predvideva tako imenovane “fleksibilne mehanizme”:

- trgovanje z emisijami (Emission Trading),
- mehanizem čistega razvoja (CDM, The Clean Development Mechanism),
- skupna izvajanja (Joint Implementation).

Trgovanje z emisijami dovoljuje državam podpisnicam Kjotskega protokola medsebojno trgovanje z emisijami toplogrednih plinov, in sicer lahko države iz skupine Aneks II v primeru preseženih dovoljenih emisij odkupijo kvote od držav, katerih emisije so manjše od dogovorjenih s protokolom. Mera za emisije so. t. i. AAU-s: “Assigned Amount Units”, štejejo pa se v metričnih

⁶⁰ t.i. Byrd-Hageljeva resolucija;

⁶¹ Znani kot QUELROS ali “Quantified emission limitations and reduction objectives”, kar se nanaša na zahtevo po fiksnem zmanjšanju emisij za vse države iz skupine Aneks I in do določenega datuma (konkretno je EU zagovarjala znižanje emisij za 15 % do leta 2010 glede na izhodiščno leto 1990)

⁶² Evropska skupnost za 8 %, prav tako tudi Slovenija za 8 %; za nekatere države bazno leto ni 1990, konkretno za Slovenijo je to leto 1986

tonah CO₂ (oziroma ekvivalent tega, v kolikor gre za druge tipe toplogrednih plinov)⁶³. Znotraj tega mehanizma je največji takšen trg European Union Emission Trading Scheme, ki je tudi eden izmed stebrov evropske okoljske politike.

Namen mehanizma čistega razvoja je pomoč državam podpisnicam, ki niso v skupini Aneks I, pri doseganju trajnostnega razvoja, po drugi strani pa pomaga tudi državam iz skupine Aneks I pri doseganju njihovih obvez. CDM tako omogoča, da del kjotskih obvez kompenzirajo s projekti, ki znižujejo emisije toplogrednih plinov v pogodbenicah, ki niso članice skupine Aneks I. Trenutno je takih projektov 2128 (oziroma 2134 ali 2135, na statistični strani CDM⁶⁴ so podatki namreč neskladni), strukturno pa jih je več kot 60 % znotraj področja energetike (obnovljivi viri energije). Največ projektov (1620 oziroma dobrih 75 %) je v azijsko-pacifiški regiji, od tega več kot polovica v Indiji (499 oziroma 23,37 %) in na Kitajskem (792 oziroma 37,10 %). Na strani držav izvajalk⁶⁵ pričakovano prednjačijo države članice Evropske unije (1663 projektov oziroma 65 % vseh projektov), najaktivnejša je Velika Britanija s 708 projekti. Če k temu prištejemo še Švico, ki je s 519 projekti druga največja izvajalka, ter Norveško (33 projektov), vidimo, da evropske države izvajajo 2215 od 2558 projektov. Največja ne-evropska izvajalka je z 296 projekti Japonska, medtem ko Slovenije ne najdemo med državami izvajalkami.

Skupna izvajanja so določena s šestim členom Kjotskega protokola, ta pa državam iz skupine Aneks I omogoča, da del obvez kompenzira – podobno kot pri mehanizmu CDM – s projekti v drugi podpisnici iz skupine Aneks I. (Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change 1997)

Evropska unija je za doseganje ciljev iz protokola pripravila program European Climate Change Programme (ECCP), ki je bil implementiran junija 2000, pokrival pa je obdobje do leta 2005. Trenutno je v veljavi (od 24. 10. 2005) njegov naslednik ECCP II⁶⁶, ki se osredotoča na področja aviacije, avtomobilskih izpustov, tehnološkega zniževanja in hranjenja emisij, prilagajanja klimatskim spremembam ter na področje trgovanj z emisijami.

3. 3. Kjotski protokol - kritike

Osnovna kritika Kjotskega protokola je, da ga ni ratificirala druga največja onesnaževalka – ZDA; slednje so ga sicer podpisale, vendar ni bil nikoli ratificiran. Nadalje ga predvsem okoljevarstvene

⁶³ V različnih mehanizmih so ekvivalenti tem enotam poimenovani drugače: npr. v mehanizmu čistega razvoja si države z izvajanjem projektov prislužijo t.i. CER-enote (Certified Reduction Unit), kjer ena CER-enota pomeni zmanjšanje emisij za 1 metrično tono ekvivalenta CO₂, medte ko so v mehanizmu skupnega izvajanja podobne enote imenovane ERU (Emission Reduciton Unit)

⁶⁴ UNFCCC 2010

⁶⁵ En projekt lahko prijavi tudi več držav skupaj, zato je število projektov glede na državo večje od dejanskega števila projektov; nekateri podatki so rezultati lastnih izračunov

⁶⁶ Besedilo dostopno na: Evropska komisija 2005b

organizacije (npr. Greenpeace) razumejo kot premalo ambicioznega in poudarjajo da 5 % znižanje emisij ni dovolj. Če smo na tem mestu malo cinični: čez 2 leti ne bo več kaj za kritizirati, saj se kjotske obveze iztečejo. Pa vendar.

Prav tako so bili kritizirani mehanizmi Kjotskega protokola (Lohmann in Sexton 2010, 9-12). Trgovanje z emisijami naj bi zaviralo strukturne spremembe večjih onesnaževalcev, saj se ti raje odločajo za trgovanje kot radikalnejše spremembe v dejavnosti, poleg tega pa so protokolu očitali, da nekaterim onesnaževalcem dovoljuje preveliko toleranco glede emisij izpustov (t.i. pollution rights) in posledično dosega nasprotni učinek od željenega: t. i. polluter earn system. Tudi financiranje nizko-emisijskih dejavnosti v državah v razvoju naj bi bilo dvorezen meč: denar naj bi v veliko primerih potoval od velikih onesnaževalcev (Shell, Nippon Steel itd.) do podjetij, ki so od le-teh neposredno odvisna (Sasol, Tata Group, ITC, Birla itd.)⁶⁷.

Dejstvo je, da je trgovanje z emisijami toplogrednih plinov ogromen posel, ki je vsako leto obsežnejši, tako v smislu količine "preprodanih" emisij kot višine denarnih sredstev. Po podatkih organizacije Point Carbon naj bi finančni tok v trgovini z emisijami v letu 2010 presegel 121 milijard € (pri tem se upoštevajo tudi lokalne trgovalne sheme, izvezete iz Kjotskega protkola), kar je glede na leto 2009 33 % porast, količina "preprodanih" emisijskih kvot pa naj bi dosegla 8.4 Gt (miljard metričnih ton), kar pa pomeni le 5 % porast. Največ z emisijami trgujejo države članice Evropske unije, letos naj bi njihov delež v skupnem finančnem toku znašal 64 % oziroma 95 milijard €. Ta delež se bo v prihodnosti zmanjšal, predvsem zaradi porasta trgovanja z emisijami v ZDA. Kljub temu, da niso ratificirale Kjotskega protkola, so nekatere zvezne države v ZDA razvile svoje mehanizme trgovanja z emisijami (Regional Greenhouse Gas Initiative, ki bo po napovedih leta 2010 dosegel 12 % delež v globalnem finančnem toku).

3. 4. Osnovni okoljski kazalci EU

Do sedaj smo pokazali, da ima EU veliko število politik ter strategij tako za doseganje zavezujočih okoljskih ciljev (Kjotski protokol) kot za doseganje dolgoročnejših in širše zastavljenih ciljev (npr. trajnostni razvoj oziroma preprečitev globalnega porasta temperature za več kot 2 °C). Kot že rečeno, imajo (naj bi imele) vse evropske okoljske politike v ozadju tri kriterije – konkretne cilje in akcije, financiranje ter globalni trg z emisijami toplogrednih plinov. (Evropska komisija 2009b, ii) Zadnje poročilo EU o klimatskih trendih (Fifth National Communication From The European Community Under The UN Framework Convention On Climate Change (UNFCCC)) je bilo objavljeno lansko leto, obsega pa meritve in podatke do vključno leta 2007. To pomeni, da

⁶⁷ Seveda se lahko ob vseh teh navedbah tudi hitro najdemo v začaranem krogu: organizaciji Pacific Forest Trust ter Conversation Found, ki si v ZDA lastita velika območja gozdov s sekvojami ter tako pomagata ohraniti zelo stara drevesa ter dele gozdov neokrnjene, bi težko uvrstili v ta sklop.

spremembe, nastale zaradi finančne krize (npr. zmanjšana gospodarska aktivnost in nje posledice) v rezultatih niso vidne, niti niso upoštevane pri projekcijah.

Poročilo ugotavlja, da je EU (EU-27) v letih 1990-2007 zmanjšala izpuste toplogrednih plinov za 9,3 %⁶⁸, projekcije pa ocenjujejo, da naj bi v letošnjem letu bile emisije toplogrednih plinov glede na izhodiščno leto 1990 manjše za 6,4 % oziroma 14,3 %, vsekakor pa naj bi EU zadostila kjotski obvezi 8-odstotnega znižanja do leta 2012 – EU-15 za 9,2 %; tudi sicer so izpusti emisij od leta 2004 v upadu, konkretno so se emisije v letih 2006-2007 zmanjšale za 1,2 % (ibid, i–vi). Pri teh podatkih naj še samo zapišemo, da so trendi znotraj posameznih področij (transport⁶⁹, industrija, kmetijstvo itd.) lahko zelo različni, vendar ti podatki za naše potrebe trenutno niso tako relevantni⁷⁰. Končna poraba energije se je v letih od 1990 do 2007 povečala za 8 % (pri tem ima s 34 % največji delež transportni sektor), vendar se je v zadnjih letih stabilizirala oziroma od leta 2004 dalje celo upada. 8 % vse porabljene energije je zagotovljeno iz obnovljivih virov (ibid, 20); znotraj tega več kot polovico iz biomase ter odpadkov, največji porast pa je doživela vetrna energija. EU sicer želi delež porabe energije iz obnovljivih virov do leta 2020 povečati na 20 %; trenutno ima znotraj EU najvišjega Švedska, in sicer je v letu 2007 ta delež dosegal 39,8 %. Ta država je tako tudi najbližje srednjeročnemu (2020) cilju, to je 49 %; pri tem je dobro omeniti, da ima Švedska med državami EU-27 daleč največ gozda. Med državami z višjimi (več kot 15 %) deleži so še Danska, Avstrija, Finska, Portugalska in Latvija (ibid, 20–22). Kljub temu je odvisnost od fosilnih goriv še vedno problematična (tako v političnem smislu - kar se je konkretno izkazalo ob plinski krizi iz začetka leta 2009 - kot okoljskem), saj nafta, plin, premog in lignit še zmeraj zavzemajo več kot polovični delež v strukturi porabljene energije. Pri tem upada poraba premoga (ki je iz perspektive emisij toplogrednih plinov precej bolj problematičen kot ostala fosilna goriva), poraba nafte je od leta 1990 približno konstantna oziroma je v zadnjih letih celo upadla, zato pa se večja poraba plina. Kljub temu se je poraba energije na prebivalca (EU-27) stabilizirala oziroma je v zadnjih nekaj letih celo v upadu.

Na področju odpadkov so trendi pozitivni⁷¹. EU-27 trenutno v povprečju reciklira dve petini vseh odpadkov, dve petini odpadkov se znajde na odlagališčih, zadnja petina pa se jih sežge. Trenutno

⁶⁸ Tukaj je potrebno izpostaviti, da pri tej številki niso upoštevane emisije LULUCF (Land Use, Land Use Change and Forestry). Kot zanimivost: delež kmetijskih zemljišč je od leta 1990 do leta 2005 v večini držav članic padel za okrog 10 %, medtem ko je delež gozdnih površin v povprečju narasel za 8 %. (Evropska komisija 2009b, 3)

⁶⁹ Promet je še posebej kritično področje (Evropska komisija 2009c, 4–5), saj v tem sektorju naraščata tako poraba energije kot količina emisij. Opozorimo naj tudi na problem hrupa.

⁷⁰ Natančnejše podatke o gibanju emisij za posamezne sektorje ter projekcije glej v: Evropska komisija 2009b, 171-207

⁷¹ To področje se pomembno navezuje tudi na emisije toplogrednih plinov, saj neprimerno ravnanje z odpadki ter skladiščenje lahko vodi v sproščanje večjih količin metana; podatki se nanašajo na komunalne odpadke, kar je lahko zavajajoče: v kolikor država nima urejenih komunalnih služb, so lahko podatki napačni in posledično neskladni

(2007) imata najnižji delež recikliranih odpadkov Češka in Malta (okrog 10 %); Evropska unija načrtuje do leta 2020 dvig deleža recikliranih odpadkov na vsaj 25 %.

Dejstvo je, da se biotska raznovrstnost po celem svetu znižuje in nič drugače ni tudi v Evropi, prav tako narašča obremenitev naravnih virov in površin. Pri tem je pomemben dejavnik število prebivalcev, ki bi ob doseženih 9 milijardah leta 2050, kakršne so projekcije Svetovnega sklada za naravo (Evropska komisija 2009c, 7), za 30 % presegl raven, ki jo lahko svet dolgoročno prenese. Naravne vire (npr. pitno vodo) poleg preobremenjenosti ogrožajo tudi onesnaževanje, naravne ujme itd.

4 EMPIRIČNI DEL

4.1. Metodologija

Ker Eurobarometer konstantno naroča javnomnenjske raziskave, izvedene na evropski ravni, ter zaradi vsebinske interesantnosti in dostopnosti podatkov (podatki organizacij International Social Survey Programme, European Values Study, European Social Survey so bili ali starejšega datuma, ali nedostopni, ali pa se našega polja zanimanja niso dotikali v tako veliki meri), smo se pri statistični analizi odločili za raziskavo s kodnim imenom Eurobarometer 72.1, ki jo je avgusta in septembra 2009 za Eurobarometer izvedlo podjetje TNS Opinion & Social.

Pri predstavitvi rezultatov si bomo pomagali z izsledki iz publikacije *Europeans' Attitudes Toward Climate Change* (TNS Opinion & Social, 2009), ki jo je za potrebe Evropske komisije in Eurobarometra prav tako pripravilo podjetje TNS Opinion & Social in temelji na istih podatkih kot bo naša raziskava.

V njej bomo za podrobnejše razumevanje teme generirali tudi še nekatere dodatne spremenljivke. Pri sklepih iz poročila Eurobarometer bomo navajali le vir, v prilogah na koncu pa bomo objavili vse lastne tabele. Kot opombo naj še omenimo, da smo pri navajanju rezultatov odgovor *ne vem* prezrli oziroma ga definirali kot manjkajočo vrednost v lastnih raziskavah: prvič so takšno prakso ubrali tudi analitiki podjetja TNS Opinion & Social (njihove izračune smo še sami ponovili), kot drugo pa je odstotek takih odgovorov zanemarljiv – v večini primerov nižji od 5 %, ko pa je višji, smo to tudi dodatno omenili.

4.2. Europeans' Attitudes Towards Climate Change

Raziskava *Europeans' Attitudes Towards Climate Change* je bila izpeljana pred konferenco COP 15 na Danskem ter pred afero o prirejanju podatkov v poročilu IPCC. Zdi se nam pomembno, da imamo ta dva dejavnika v mislih, saj sta lahko neuspeh konference (v smislu globalnega dogovora,

ki bi nasledil Kjotski protokol) na eni strani ter možno zmanjšanje zaupanja v poročila in predikcije IPCC vplivala na stališča ljudi o ekoloških problemih in politikah. Kljub tej pomanjkljivosti⁷² je omenjena raziskava najbolj aktualna trenutno dostopna.

V raziskavi so raziskovali stališča in mnenja Evropejcev (EU-27) o ekoloških temah, konkretnije:

- percepcijo klimatskih sprememb glede na ostale identificirane svetovne probleme;
- percepcijo resnosti klimatskih sprememb;
- stališča respondentov o okoljskih politikah na lokalni, nacionalni ter evropski ravni;
- stališča respondentov o emisijah toplogrednih plinov ter o alternativnih oblikah energije;
- stališča respondentov o vplivu klimatskih sprememb na gospodarstvo;
- stališča respondentov o dinamiki klimatskih sprememb (jih je možno ustaviti ali ne);
- akcijsko komponento ekološke zavesti (plačevanje, konkretna dejanja) (TNS Opinion & Social 2009, 2)

4. 2. 1. Percepcija ter resnost klimatskih sprememb

Respondenti so v raziskavi identificirali štiri najbolj resne globalne probleme⁷³, ponujene pa so jim bile naslednje možnosti⁷⁴: a) revščina, pomanjkanje hrane in pitne vode; b) klimatske spremembe; c) ekonomska kriza; d) mednarodni terorizem; e) epidemija (razširitev ene bolezni); f) oboroženi konflikti; g) naraščajoča globalna populacija; h) širjenje nuklearnega orožja; i) drugo; j) nič; k) ne vem/brez odgovora (ibid. 9). Na ravni EU-27 so zadnje tri izbire zanemarljive (odgovore i), j), k) skupaj je med najresnejše globalne probleme uvrstilo manj kot 4 % respondentov), medtem ko so respondenti med štiri najbolj resne probleme največkrat izbrali revščino, pomanjkanje hrane in pitne vode (69 %), klimatske spremembe (47 %), ekonomsko krizo (39 %) ter mednarodni terorizem (35 %). Vrstni red najresnejše percepiranih globalnih problemov ostaja enak tudi, če se osredotočimo samo na prvoizbrani odgovor⁷⁵: 34 % respondentov meni, da je to revščina, pomanjkanje hrane in pitne vode, 17 % prebivalcev EU-27 meni, da so to klimatske spremembe, 14 % jih meni, da je to ekonomska kriza in 10 % meni, da je najresnejši globalni problem mednarodni terorizem. Kot vidimo, niti petina vprašanih Evropejcev ne vidi klimatskih sprememb kot najresnejšega problema današnjega časa. Še več, če je v raziskavi Eurobarometer 69.2 iz aprila 2008 tako mislilo 30 % respondentov – takrat največ – jih je danes takega mnenja skoraj pol manj; sicer pa je od vseh prvih

⁷² Ter dejstvu, da je naročnik, preko Eurobarometra je to Evropska komisija, političen subjekt

⁷³ Vprašanje QB1T se je v angleščini glasilo: "In your opinion, which of the following do you consider to be the most serious problem currently facing the world as a whole? Firstly? Any others?" (TNS Opinion & Social 2009, 5)

⁷⁴ Skalo a,b,c ... uporabljamo zaradi lažje identifikacije posamezne kategorije

⁷⁵ Vprašanje QB1a: "In your opinion, which of the following do you consider to be the most serious problem currently facing the world as a whole. Firstly?" (TNS Opinion & Social 2009, 12)

štirih naštetih na odstotku od aprila 2008 pridobilo le percepiranje revščine, vendar je od takratnih 29 % znotraj prvoizbranih možnosti ta odstotek do danes narasel le za 5 %.

Prva opazka drži le delno, saj je revščina (s pomanjkanjem pitne vode in hrane) pravzaprav – oziroma dejansko – tudi ekonomski problem, zato bi lahko glede na rezultate sklepali, da Evropejci percepirajo ekonomsko-socialne probleme kot resnejše od klimatskih. Kar je po eni strani razumljivo, glede na to da je od krča borz (konec leta 2007) gospodarstvo medijsko zelo izpostavljena tema, poleg tega je posledice neugodnih ekonomskih razmer čutilo veliko Evropejcev⁷⁶. Seveda po drugi strani niso diametralno nasprotne niti klimatske spremembe ter revščina in pomanjkanje: klimatski dejavnik je izredno pomemben v kmetijstvu in posledično industriji pridelave hrane ter v končni fazi tudi dostopa do vode.

Sodelujoči v raziskavi pa so bili vprašani tudi o njihovem mnenju o resnosti klimatskih sprememb⁷⁷. Na ravni EU-27 je povprečna vrednost odgovora 7,1 oziroma glede na rekodirano vrednost se le-ta uvršča v kategorijo *Zelo resen problem*. Analiza nadalje pokaže, da je v tej kategoriji (odgovori z vrednostmi 7 – 10) 63 % vseh odgovorov, 24 % respondentov meni, da so klimatske spremembe relativno resen problem (odgovora z vrednostma 5 – 6), medtem ko jih 10 % meni, da klimatske spremembe niso resen problem (odgovori 1 – 4). Prav tako kot pri vprašanjih QB1T in QB1a tudi tukaj opazimo trend upadanja pri percepciji klimatskih sprememb kot zelo resnega problema: če je v raziskavi Eurobarometer 69.2 iz aprila 2008 75 % vseh odgovorov spadalo v kategorijo *Zelo resen problem*, je sedaj ta vrednost manjša za 12 %, predvsem na račun srednje kategorije *Relativno resen problem*, v kateri se je delež odgovorov v letu dni in pol dvignil iz 15 % na omenjenih 24. (ibid, 15 - 18)

Pri percepciji resnosti klimatskih sprememb (vprašanje QB1a) glede na spol praktično ni razlik, 48 % moških in 45 % žensk meni, da so klimatske spremembe eden izmed štirih najresnejših svetovnih problemov. V starostni kategoriji 15-24 let je tako 48 % respondentov uvrstilo klimatske spremembe med najresnejše globalne probleme, v kategorijah 25-39 in 40-54 let je bilo takih 49 %, najmanj respondentov pa se je odločilo za klimatske spremembe v kategoriji 55 let ali več, in sicer 42 %. Kot vidimo, v spolni ter starostni sestavi, razen v kategoriji starejših od 55 let, kjer je ta številka 5 %, ni bistvenih razlik glede na evropsko povprečje.

⁷⁶ Čeprav po drugi strani radi cinično pripomnimo, da je številka mogoče dejanski pokazatelj realnosti ekonomske "krize", ki se – resda rečeno malce pavšalno – večine ljudi resno ne dotika.

⁷⁷ QB2: How serious a problem do you think climate change is at this moment? (TNS Opinon & Social 2009, 15). Respondenti so svoja stališča izrazili preko 10-stopenjske ordinalne lestvice, pri čemer vrednost 1 pomeni, da to sploh ni problem, vrednost 10 pa, da gre za ekstremno resen problem; možen je tudi odgovor *ne vem*, tako je odgovorilo 3 % respondentov. Za potrebe interpretacije je spremenljivka rekodirana v tri-stopenjsko ordinalno spremenljivko (Zelo resen problem (10 – 7), Relativno (ang. fairly) resen problem (6 – 5), Ne preveč resen problem (4 - 1) .

So pa te številke nekoliko večje pri izobrazbeni strukturi. Najnižji odstotek percipira klimatske spremembe kot resen problem v kategoriji tistih, ki so šolanje končali do 15. leta (38 %), 46 % jih tako meni v kategoriji tistih, ki so izobraževanje končali med 16. in 19. letom, nadpovprečen odstotek (55 %) pa najdemo v kategoriji tistih, ki so končali šolanje po 20. letu (z drugimi besedami, so študirali) ter v kategoriji tistih, ki še študirajo (točno 50 %). Sklep skratka je, da bolj izobraženi uvrščajo klimatske spremembe med resne globalne probleme v nadpovprečnem odstotku.

Pri zaposlitveni strukturi so raziskovalci respondente kategorizirali v 8 kategorij: samozaposleni, menedžerji, kvalificirani delavci⁷⁸, manualni delavci, hišno osebje⁷⁹, nezaposleni, upokojeni, študentje. Presenetljivo najvišji odstotek umeščanja klimatskih sprememb med resne probleme najdemo v skupini menedžerjev⁸⁰ (55 % respondentov), nadpovprečen odstotek (50 %) najdemo med študenti ter v kategoriji kvalificiranih delavcev, najnižjega (42 %) pa med upokojenimi ter hišnim osebjem. V ostalih kategorijah so vrednosti blizu povprečja.

“Almost two thirds of Europeans think that climate change is a very serious issue,” pravijo v poročilu Eurobarometer (ibid, 15). To sicer ni čisto res, saj je povprečna ocena respondentov o resnosti klimatskih sprememb, kot že rečeno, 7,1. Nadaljna analiza podatkov po spolu, starosti, izobrazbi in zaposlitvenem statusu nam pokaže, da so tudi tukaj številke precej podobne tistim iz osnovne razdelitve EU-27. Glede na spol, 63 % žensk in 62 % moških meni, da so klimatske spremembe zelo resen problem, 24 % moških in žensk meni, da so relativno resen problem, medtem ko 9 % žensk in 12 % moških meni, da klimatske spremembe niso resen problem (ibid, 18). Naši nadaljni izračuni so sicer pokazali, da pa obstajajo razlike v povprečjih: povprečna vrednost pri moških je tako bila 6,99, pri ženskah pa 7,19⁸¹.

Številke so podobne, če si ogledamo povprečja po starostnih kategorijah: najvišje povprečje imajo tako respondenti iz kategorije 25 – 39 let, in sicer 7,23. Kategorija 40 – 54 let ima povprečje 7,16, respondenti starejši od 55 let imajo povprečno vrednost odgovora 7,1, najnižje povprečje 6,99 pa imajo respondenti stari od 15 – 24 let. Sicer 63 % teh meni, da so klimatske spremembe resen problem, 23 % jih meni, da so relativno resen, 12 % pa jih meni, da klimatske spremembe niso resen problem. V kategoriji respondentov starih od 25 – 39 let jih 67 % meni, da so klimatske spremembe zelo resen problem, 22 % jih meni, da so relativno resen problem in 9 % jih meni, da niso resen problem. V kategoriji 40 – 54 let jih 63 % meni, da so klimatske spremembe zelo resen

⁷⁸ *Other white collars* – ostali kvalificirani delavci

⁷⁹ *House persons* - ljudje, ki opravljajo hišna in gospodinjstva dela

⁸⁰ Zanimivo menedžerji izkazujejo najvišji odstotek tudi pri revščini, ki jo je med resne probleme uvrstilo 74 % menedžerjev med respondenti (TNS Opinion & Social 2009, 14)

⁸¹ Pri moških je bila vrednost standardnega odklona 2,294 pri ženskah pa 2,144.

problem, 24 % jih meni, da so relativno resen problem in 11 % jih meni, da klimatske spremembe niso resen problem. 59 % odgovorov respondentov starejših od 55 let spada v kategorijo, da so klimatske spremembe zelo resne, 25 % v kategorijo, da so klimatske spremembe relativno resne ter 11 % v kategorijo klimatske spremembe niso resne (ibid, 18).

Tudi glede na zaposlenost bi ugotovili podobno, zato naj samo zapišemo ekstremne vrednosti: 59 % samozaposlenih in prav toliko upokojenih respondentov je odgovorilo, da so klimatske spremembe zelo resen problem, kar je najmanjši odstotek v tej kategoriji. Na drugi strani je najvišji odstotek v tej kategoriji pri respondentih, ki so menedžerji (zanimivo, povprečje menedžerjev je 7,03), in sicer 69 %. Pri vseh ostalih zaposlitvenih kategorijah so odstotki med tema dvema številka, v kategoriji odgovorov relativno resne se številke gibljejo med 20 % (menedžerji in študenti) in 26 % (samozaposleni), v kategoriji odgovorov niso resne spremembe pa imajo najnižji odstotek menedžerji (8 %), najvišjega (12 %) pa študentje ter samozaposleni.

Sicer pa iz številk lahko potegnemo isti sklep kot so ga že v poročilu: državljani Evropske unije so v percepciji okoljskih problemov relativno homogeni⁸² in večina jih percipira okoljske probleme kot resen in pozornosti vreden problem današnjega časa. Zanimivo se nam zdi, da tudi znotraj različnih kategorij ni bistvenih razlik med respondenti, so pa te, kot smo zapisali v opombah, bolj izrazite skozi prizmo nacionalnih držav.

4. 2. 2. Stališča o ukrepih boja⁸³ proti klimatskim spremembam

Respondenti so v anketnem vprašalniku ocenjevali ukrepe v boju proti klimatskim spremembam (QB3: In your opinion, is each of the following currently doing too much, doing about the right amount, or not doing enough to fight climate change? (ibid, 20)), in sicer so se trije (ter še odgovor ne vem) ponujeni odgovori nanašali na Evropsko unijo, regionalne ter lokalne oblasti, nacionalne oblasti, na državljane ter na industrijske in gospodarske (korporacije) subjekte. Kljub temu, da so vsi akterji bili v več kot 50 % odstotkih ocenjeni, da ne delajo dovolj, pa lahko opazimo trend nižanja tega odstotka (primerava z raziskavo Eurobarometer EB 69.2 iz aprila 2008), predvsem na račun odgovora, da delajo dovolj, medtem ko je odstotek tistih, ki menijo, da akterji delajo preveč približno konstanten. Zanimivo je pri tem vprašanju precej visok tudi odstotek tistih, ki so na vprašanje odgovorili z odgovorom ne vem: na primer pri oceni ukrepov Evropske unije je bilo takih

⁸² Nacionalni moment raziskave na žalost presega naš eksplanatorni arzenal, bi pa zahteval posebno pozornost. Med državami so razlike namreč precejšnje. Zanimivo ravno Slovenci percipiramo klimatske spremembe kot zelo resne (povprečna vrednost odgovora je ob relativno nizkem standarnem odklonu 1,974 kar 8,01), višje povprečje od nas pa izkazujejo še Ciprčani (8,39) in Grki (8,18). Najnižje povprečje izkazujejo v odgovorih Estonci (5,98; sploh so baltske države bolj skeptične), prav tako so Estonci, Nizozemci in Latvijci edini, ki percipirajo klimatske spremembe kot zelo resne v manj kot 50 %

⁸³ Po našem mnenju termin *boj proti klimatskim spremembam* ni najbolj primeren, saj je že v osnovi negativno konotiran in sugerira neko sovražnost, nasprotnost klimatskih sprememb – kar, kot smo dokazovali, sploh ni res.

respondentov kar 12 %, v ostalih primerih se odstotek giblje med še vedno visokih 6 ter 10 %. To po našem mnenju kaže na dejstvo, da so ukrepi Evropske unije respondentom relativno tuji in nepoznani (na žalost v vprašalniku ni bilo vprašanj o poznavanju okoljskih politik ter ukrepov).

Drugače pa je osnovna ugotovitev, kot smo že videli, izrazita koncentracija na odgovor, da akterji ne delajo dovolj. Kar 72 % respondentov meni, da industrijski in gospodarski subjekti ne delajo dovolj (19 % jih meni da dovolj, le 1 % da preveč, 8 % respondentov je odgovorilo ne vem), zanimivo visoka je ocena samih državljanov: 64 % respondentov deli mnenje, da državljanji ne delajo dovolj, 28 % jih meni da dovolj, 2 % da preveč, 6 % pa je odgovorilo ne vem. V podobnih odstotkovnih okvirjih so tudi nacionalne države – 62 % respondentov meni, da ne delajo dovolj, 27 % jih je mnenja da delajo dovolj, 3 % jih meni da delajo preveč, 8 % respondentov pa je na to vprašanje odgovorilo, da ne vedo. Tudi regionalne/lokalne oblasti so bile ocenjene podobno: 59 % respondentov meni, da ne delajo dovolj, 29 % jih meni, da delajo dovolj, 2 % da preveč, 10 % respondentov pa je odgovorilo ne vem.

Zanimivo je v očeh respondentov glede okoljskih politik najbolje – še vedno pa ne dobro – ocenjena ravno Evropska unija, za katero 30 % respondentov meni, da dela dovolj v boju s klimatskimi spremembami, 3 % jih meni, da dela preveč, 55 % respondentov pa meni, da ne dela dovolj. Kot že rečeno, je kar 12 % respondentov na to vprašanje odgovorilo z odgovorom ne vem.

EU je verjetno najbolje ocenjena predvsem zaradi medijske prezence, saj se je izkazalo, da se na politični ravni zavzema za najstrožje ukrepe glede okolja. Prav tako je EU v zadnjih desetih letih sprejela nekatere široko zastavljene programe in akcijske načrte (trajnostni razvoj), ki med drugim predvidevajo tudi osveščanje državljanov. Kot že rečeno, je zanimiv visok odstotek odgovorov ne vem. Nakazali smo že, da za to sumimo predvsem neznanje o ukrepih Evropske unije, poleg tega pa bi opozorili še na eno. Evropska unija ni primarni izvajalec teh – tudi če strogih – ukrepov, ampak imajo v tem polju največji vpliv in možnost delovanja nacionalne države ter lokalne oblasti. EU kot politična tvorba je lahko za navadnega državljana v tem kontekstu precej imaginarna tvorba, za katero ni popolnoma jasno, kaj in kako lahko ukrepa.

Sledeč tej logiki zato visoka kritičnost do gospodarskih subjektov ni presenetljiva. Njihovi posegi v okolje, bodisi pozitivni bodisi negativni, so de facto vidni in se slehernika dotikajo tudi v precej večji meri kot *abstraktne* politike na ravni EU. Tega naj bralec ne razume kot opravičilo gospodarstvenikom ampak kot opombo in mogoč pomislek ob primerjavi z odstotki, ki so se v analizi pokazali pri oceni politik EU.

V nadaljevanju poglavja si z lastnimi analizami ne bomo pomagali, ampak se bomo v razlagi naslonili na tabele iz poročila (ibid, 19–37). Prav tako se bomo, razen v oceni nacionalnih oblasti, izognili nacionalni perspektivi; to namreč za cilje te naloge ni tako pomembno.

Če si najprej pobliže pogledamo oceno Evropske unije. Generalna ugotovitev je, da odstotki glede na vrednosti EU-27 ne odstopajo veliko v nobeni demografski kategoriji (do 10 %). 55 % moških in 54 % žensk tako misli, da EU ne dela dovolj v boju proti klimatskim spremembam, 31 % moških in 29 % žensk misli, da EU dela dovolj, 4 % moških ter 2 % žensk pa meni, da EU dela preveč. Zanimivo pri tej kategoriji je, da je kar 15 % žensk v vzorcu na to vprašanje odgovorilo ne vem, medtem ko je bilo takšnih moških 10 %.

Evropsko unijo so v tem vprašanju znotraj vseh demografskih kategorij najbolje ocenili respondenti v starostni kategoriji 15 – 24 let, saj jih 40 % ocenjuje delo EU na področju klimatskih sprememb kot dobro. 48 % jih meni, da EU ne stori dovolj, 2 % jih meni, da dela preveč, 10 % pa jih je odgovorilo ne vem. Bolj so kritičini respondenti stari od 25 – 39 let: le 31 % jih meni, da EU dela dovolj, 3 % jih meni, da dela preveč in 57 % jih meni, da EU ne dela dovolj. Podobnega mnenja so stari od 40 – 54 let: tukaj jih samo še 26 % meni, da EU dela dovolj in 4 %, da dela preveč, medtem ko 59 % respondentov iz te starostne kategorije ocenjuje, da EU ne dela dovolj v boju proti klimatskim spremembam. Pri respondentih starih 55 let in več je zanimivo to, da jih je skoraj petina – 17 % – odgovorila ne vem, kar bi lahko pripisali slabši seznanjenosti z delom Evropske unije.

Podobno menimo o skupini tistih, ki so izobrazbo končali pred 15. letom (osnovnošolska izobrazba), saj jih je kar 19 % odgovorilo ne vem. 26 % jih meni, da EU dela dovolj, 2 %, da preveč in 53 %, da ne dela dovolj. Respondenti s srednješolsko izobrazbo (končali med 16. in 19. letom) so bolj opredeljeni, saj jih je z ne vem odgovorilo 12 %; 30 % jih meni, da EU dela dovolj, 3 % menijo da preveč, 55 % pa jih meni, da EU ne dela dovolj. Najbolj kritični so tisti, ki so šolanje končali po dvajsetem letu: kar 58 % jih meni, da EU ne dela dovolj na področju boja proti klimatskim spremembam, 30 % jih meni, da dela dovolj in 3 % jih meni, da dela preveč. V tej kategoriji je tudi najmanj respondentov odgovorilo z ne vem, in sicer 9 %. Sklepamo, da so bolj izobraženi tudi bolj osveščeni o političnih aktivnostih, tako na evropski kot na nacionalni in lokalni ravni: pri odgovorih na vsa vprašanja je bilo znotraj te kategorije najmanj neopredeljenih oziroma takšnih, ki so odgovorili ne vem.

Pri zaposlitveni kategoriji se tokrat ne bomo sprehodili skozi vse, ampak bomo izpostavili le tiste najbolj zanimive. Največkrat so odgovor ne vem izbrali upokojeni respondenti (18 %, kar se nekako sklada s starostno sliko) ter zaposleni kot hišno osebje (16 %). Da EU dela preveč na področju boja proti klimatskim spremembam v vseh zaposlitvenih kategorijah meni približno enak odstotek respondentov – od najnižjih dveh odstotkov med upokojenimi do najvišjih štirih med samozaposlenimi respondenti ter tistimi, ki imajo menedžerske položaje. Zanimivo so EU najbolje ocenili študentje, saj jih 37 % meni, da EU dela dovolj v boju proti klimatskim spremembam, najbolj skeptični pa so s 27 % v tej kategoriji upokojenici. Sicer pa so do politik in akcij najbolj

skeptični menedžerji – v tej zaposlitveni kategoriji jih kar 60 % meni, da EU ne dela dovolj v boju proti klimatskim spremembam, podobno skeptični so z 58 % še samozaposleni. 50 % študentov meni, da EU ne dela dovolj, kar je v tem aspektu najnižji odstotek. Razen odstotkov v omenjenih kategorijah pa v ostalih le-ti ne odstopajo od odstotka EU-27 (55 %) za več kot 3 %.

Je pa mogoče zanimiva primerjava odgovorov s tistimi iz prejšnjega poglavja, namreč kako resen problem se zdijo respondentom klimatske spremembe. Pričakovano je med tistimi, ki percepirajo klimatske spremembe kot zelo resne, kar 65 % tistih, ki menijo, da EU ne dela dovolj na področju boja proti klimatskim spremembam; 26 % teh meni, da EU dela dovolj in 1 % takih meni, da EU dela preveč, 8 % jih je neopredeljenih. Kar je nizek odstotek, če ga primerjamo s 15 % odgovorov ne vem znotraj kategorije tistih, ki menijo, da so klimatske spremembe relativno resen problem. 39 % teh tudi meni, da EU dela dovolj, 43 % pa, da ne. Pričakovano so najmanj kritični tisti, ki menijo, da klimatske spremembe niso resen problem: 32 % jih meni, da EU ne dela dovolj (kar je relativno visok odstotek), 40 % jih meni, da dela dovolj in 12 % jih meni, da EU dela preveč. Kar 16 % respondentov (ki menijo, da klimatske spremembe niso resen problem) je odgovorilo “ne vem”.

Če opisano strnemo, imajo o ukrepih EU najbolj pozitivno mnenje moški respondenti, ki so stari od 15 do 24 let in še vedno študirajo (ibid, 23). Na drugi strani pa so najbolj kritični tisti, ki seveda menijo, da so klimatske spremembe resen problem, štejejo od 40 do 54 let, so se šolali vsaj do svojega 20. leta ter so zaposleni kot menedžerji. Toliko o Evropi.

Do svojih nacionalnih oblasti so najbolj kritični Grki in Slovenci, med prvimi jih kar 84 % meni, da oblasti ne delajo dovolj v boju proti klimatskim spremembam, med nami pa je takih respondentov 81 % (ibid, 24–26). Na ravni EU-27 ima tako mnenje 62 % respondentov, 27 % jih meni, da nacionalne oblasti delajo dovolj, 3 % da preveč, 8 % pa je odgovorilo ne vem. Poleg Grkov in Slovencev so nad odstotkom EU-27 pri odgovoru, da nacionalne oblasti ne delajo dovolj, še Francozi, Bolgari, Latvijci, Madžari, Romuni, Italijani, Litvanci, Španci in Belgijci. Na drugi strani so z nacionalnimi okoljskimi politikami na področju klimatskih sprememb najbolj zadovoljni – država dela dovolj – Luksemburžani, Danci (46 %) ter Nemci (41 %). Prvi so hkrati tudi najmanj nezadovoljni (42 %). Pri nekaterih državah izstopa tudi odgovor ne vem: tako je odgovorilo 21 % respondentov iz Bolgarije, 19 % Portugalcev, 18 % Ircev in 15 % Estoncev. Razen Nizozemcev (6 %) državljani nobene države EU ne menijo, da njihova država dela preveč v več kot 4 %. Najbolj opredeljeni so Grki in Belgijci (delež odgovorov ne vem je le 2 %).

Če se še malo pomudimo pri kategoriji nacionalnosti: zelo podoben je razpored držav (ter odstotkov) tudi pri oceni lokalnih ter regionalnih oblasti (verjetno zaradi enačenja enega in drugega). Tako tudi tukaj glede kritičnosti izstopata Grčija (82 %) in Slovenija (81 %), medtem ko so na repu Danci, Nemci, Britanci, Irci in Luksemburžani. Najbolje so svoje lokalne oblasti ocenili

Danci - 43 % jih meni, da lokalne ter regionalne oblasti delajo dovolj – ter Luksemburžani – 45 %. Sicer so pa do lokalnih oblasti najbolj kritični respondenti, stari od 25 do 39 let, so menedžerji in so študirali vsaj do svojega 20. leta ter menijo, da so klimatske spremembe zelo resen problem (ibid, 29). Podobna je slika tudi pri oceni nacionalnih oblasti – najbolj kritični so stari od 25 do 54 let, so študirali vsaj do svojega 20. leta, so menedžerji in menijo, da so klimatske spremembe resen problem. Hkrati so tudi kritični do EU (ibid, 25).

Grki in Slovenci pa so med najbolj kritičnimi tudi do gospodarskih subjektov in industrije, saj je v omenjenih državah do tega kritičnih več kot 90 % vseh respondentov. Najmanj so na drugi strani kritični Danci (61 %) ter Irci (50 %). Nadalje večina (72%) respondentov meni, da gospodarstvo ne dela dovolj v boju proti klimatskim spremembam, 19 % jih meni, da dela dovolj in odstotek jih meni, da dela preveč. 8 % respondentov je odgovorilo ne vem. Kot vidimo, so Evropejci v oceni boja proti klimatskim spremembam najbolj kritični ravno do gospodarstva in industrije, nekaj razlogov za to pa smo napisali že v prejšnjih vrsticah. Če odstotke analiziramo skozi demografsko prizmo, vidimo – tako kot že ničkoliko prej – koherenco in mala odstopanja od odgovorov na ravni EU-27. Najbolj so tako spet in zelo zanimivo kritični ravno menedžerji (ni čisto jasno, ali kritika leti na podjetja konkurence ali na lastne družbe), saj kar 79 % respondentov iz te kategorije meni, da industrijski in gospodarski subjekti ne naredijo dovolj na področju klimatskih sprememb. Še bolj zanimivo pa je dejstvo, da so do gospodarskih subjektov kritični tudi tisti, ki menijo, da klimatske spremembe niso resen problem (52 %).

V zadnjem odstavku pa se osredotočimo še na kritičnost respondentov do njihovih sodržavljanov (ibid, 37): kar 64 % jih meni, da ne delajo dovolj, 28 % jih meni, da delajo dovolj in 2 % da delajo preveč v boju proti klimatskim spremembam. 6 % sodelujočih v anketi je na to vprašanje odgovorilo ne vem. Podobno kot smo ugotavljali že prej, so tudi do sodržavljanov najbolj kritični menedžerji (71 %). Sicer pa ni prevelikih odstopanj od rezultatov na ravni sedemindvajseterice.

Ugotavljamo torej, da ne glede na to skozi katero demografsko kategorijo gledamo rezultate, so respondenti precej kritični do različnih političnih in gospodarskih subjektov, pa tudi do sodržavljanov. Vsekakor pa je v njihovih očeh še najbolj aktivna ravno Evropska unija, kar je glede na okoliščine za pripravljalce Unijinih politik pozitivno.

Glede na dosedanje analize bi zato lahko sklepali, da bi imela Evropska unija ob poskusu implementacije strožjih okoljskih regulativ podporo svojih državljanov, vsaj na narativni ravni. To tezo potrjujejo tudi nekateri naslednji sklepi raziskave Eurobarometer, ki pa jih mi ne bomo podrobneje analizirali, zato pa navajamo sklepe: večina (62 %) respondentov verjame, da se klimatske spremembe da ustaviti oziroma na njih vplivati (ibid, 40), 64 % jih tudi meni, da

razsežnost klimatskih problemov ni pretirana⁸⁴ (ibid, 47) in zelo pomembno jih podobno mnogo (63 %) meni, da ima lahko boj proti klimatskim spremembam dobre ekonomske učinke (ibid, 51), poleg tega pa jih večina (60 %) meni, da varovanje okolja ni ovira ekonomskemu razvoju (ibid, 55). Še enkrat več se izkaže precejšnja podpora ekološkim oziroma okoljevarstvenim politikam na ravni Evropske unije. Koliko pa za okolje naredijo Evropejci sami?

4. 2. 3. Ekološka osveščenost – akcijska raven

Videli smo, da so Evropejci v svojih stališčih precej pro-ekološko naravnani ter do institucij tudi kritični. Vendar je to le ena plat medalje. Zaradi ubikvitetne narave klimatskih sprememb lahko zanesljivo sklepamo in trdimo, da bodo v *boju proti klimatskim spremembam* (sic!) potrebne konkretne akcije in spremembe življenjskih praks. Kar zna biti problematično, če ne že konfliktno. Zato se nam zdi smiselno primerjati prepričanja na eni ter prakse na drugi strani.

V ta namen bomo spet uporabili podatke in analize raziskave Eurobarometer, prav tako pa bomo izvedli nekatere dodatne analize in primerjave.

V anketnem vprašalniku so bili respondenti vprašani⁸⁵, če so že kdaj storili katero izmed (ekoloških) aktivnosti (ibid, 72): recikirate smeti, načrtno zmanjšujete (kontrolirate) domačo porabo energije, načrtno zmanjšujete (kontrolirate) domačo porabo vode, pri nakupih pazite na količino odpadnega materiala (plastične vrečke itd.), kupili lokalno sezonsko sadje ali zelenjavo, uporabljate ekološko prijazen način transporta (kolo, peš, javni prevoz), načrtno zmanjšujete uporabo avtomobila, ste kupili nizkoemisijski avto, načrtno ste se izognili kratkemu poletu, zamenjali ste ponudnika energije za tistega, ki jo proizvaja na obnovljiv način, ste namestili in začeli uporabljati kapacitete za obnovljivo proizvodnjo energije.

Dodatno vprašanje, ki nas je zanimalo, pa se je nanašalo na pripravljenost plačati več za alternativne, emisijsko manj intenzivne, vire energije⁸⁶.

⁸⁴ Opozorimo naj še enkrat, da je bila raziskava izpeljana pred afero korenspondenc pri IPCC sodelujočih znanstvenikov oziroma t.i. *Climategate*

⁸⁵ Vprašanje QB5 (ibid, 72). Naj še na tem mestu navedemo zgolj metodološko pojasnilo. Mogoče se bodo naši rezultati razlikovali od tistih, predstavljenih v poročilu. To pa predvsem zaradi tega, ker pri tem vprašanju skoraj 40 % respondentov ni odgovorilo na vprašanje (missing values). V poročilu Eurobarometer ta podatek zanemarijo in rezultate potem obravnavajo relativno: zato po njihovem 78 % respondentov reciklira (ibid, 72), kar je kontradiktorno njihovi ugotovitvi nekaj strani prej, ko pravijo, da je 63 % naredilo že vsaj nekaj v boju proti klimatskim spremembam (ibid, 66). Ta številka je tudi bližje naši analizi, v kateri ugotavljamo, da je približno 60 % respondentov storilo vsaj eno izmed naštetih stvari pri vprašanju QB5. To dokazuje, da je naš pristop – absolutna obravnava podatkov – bolj točen od tistega, ki ga uporabljajo v Eurobarometru. 40 % manjkajočih vrednosti je po našem mnenju potrebno vsaj pojasniti, če se jih že zanemarija (vprašanje reprezentativnosti itd.). Priznavamo, pojasnili jih nismo niti mi sami, zato pa jih obravnavamo kot neizbran odgovor. Kar z drugimi besedami pomeni – če trdimo, da je 60 % respondentov odgovorilo, da kontrolira porabo vode, to potem pomeni, da vsaj 60 % respondentov to dejansko je naredilo – predpostavljamo, da ne lažejo – ne glede na dejansko ravnanje tistih, ki na vprašanje QB5 niso odgovarjali.

⁸⁶ QB7: Personally, how much would you be prepared to pay more forenergy produced from sources that emit less greenhouse gases in order to fight the climate change? In average, how much, in percent, would you be ready to pay

V naši statistični analizi smo ugotovili, da je 59,7 % respondentov storilo že vsaj 1 stvar v boju proti klimatskim spremembam. Največ – gledano absolutno – respondentov ločuje odpadke, in sicer skoraj polovica (45,6 %), veliko jih tudi načrtno zmanjšuje in kontrolira porabo energije (39,4 %), 34,6 % varčuje pri porabi vode, 25,1 % pa jih pazi na odpadni material. Če pogledamo še druge odgovore, vidimo, da se respondenti obnašajo pro-ekološko tam, kjer imajo ekonomske koristi (varčevanje) ter tam, kjer so v to tako ali drugače prisiljeni (ločevanje odpadkov). Zato ni presenetljivo, da so odstotki na nekaterih drugih področjih, ki zahtevajo večji osebni angažma ter tudi nimajo (takojšnih in neposrednih) ekonomskih učinkov⁸⁷, nižji: 5,1 % respondentov je zamenjalo ponudnika električne energije in samo 3,7 % jih samih proizvaja energijo iz obnovljivih virov. Zanimivo so relativno nizki odstotki pri transportu: da se kratkim poletom načrtno izogiba le 6,4 % respondentov, razumemo – časovna stiska, dodatno delo, neudobnost, ekonomska rentabilnost itd. – a se nam zdi 13,1 % delež tistih, ki načrtno zmanjšujejo uporabo avta kot prevoznega sredstva, še zmeraj nizek; takšno početje je namreč lahko tako ekonomsko kot tudi časovno smiselno. Zato tudi relativno nizek delež tistih, ki uporabljajo okolju prijaznejše načine potovanja (19,6 %), ni presenetljiv.

Iz opisanega že lahko razberemo, da je malo takšnih respondentov, ki bi se odločali za resnejše in odločnejše okoljske prakse. Večina respondentov se tako osredotoča na majhne spremembe življenjskih stilov in navad, ki ne zahtevajo velikega osebnega angažmaja ter ne predstavljajo tveganja (investicija v lastno proizvodnjo električne energije, ob vseh na lokacijo vezanih pogojih, dejansko pomeni vstop na trg električne energije, na katerega se *per se* podajamo z nekimi ekonomskimi pričakovanji – brez raziskav si upamo trditi, da je malo takih, ki bi investirali par deset tisoč evrov v neko stvar zgolj na lepe oči in zaradi osebnih prepričanj, malo ljudi si lahko to dejansko tudi privoščili). V povprečju tako respondenti opravljajo dobri dve (2,2) aktivnosti.

Kar pa se tiče pripravljenosti plačevati več za alternativne vire energije (ibid, 79–85), pa je osnovna ugotovitev (ob visokem deležu – 24 % - odgovora ne vem), da je 49 % respondentov pripravljenih plačati več za alternativno, emisijsko manj intenzivno energijo, in sicer v povprečju za 6,6 %⁸⁸. Razlike med državami so precejšnje (ibid, 83), vendar nas to podrobneje ne zanima.

Kot pravkar zapisano, je polovica Evropejcev pripravljena plačati več za zeleno električno energijo, od teh polovica (25 % vseh respondentov) za 1-5 % več. Le 10 % respondentov je pripravljenih plačati več kot 10 % več denarja za zeleno energijo. Pogled skozi demografsko prizmo nam pove,

more? (ibid, 81)

⁸⁷ Bodimo pošteni, nekateri ukrepi – kot recimo zamenjava ponudnika električne energije – niso zmeraj mogoči, nekateri (recimo ločevanje odpadkov) niti – v primeru, da za reciklažo ne poskrbi komunala – zmeraj smiselni

⁸⁸ Če pogledamo ta odstotek po državah, največ respondentov in najvišji odstotek so pripravljene plačevati respondenti iz Švedske: kar 69 % jih je pripravljeno plačati več in to kar 13,3 %. Najmanj so pripravljene plačati več Portugalci 3,4 % več in le 24 % vseh respondentov. Kar 48 % portugalskih anketirancev je odgovorilo ne vem (ibid, 85).

da so več za energijo pripravljeni plačati moški, menedžerji, ki so se šolali dlje kot do svojega 20. leta⁸⁹. Analiza tudi ugotavlja povezavo med prepričanjem o resnosti klimatskih sprememb in pripravljenostjo plačevati več za energijo: več bi pričakovano plačali tisti, ki verjamejo, da so klimatske spremembe resen problem⁹⁰ (ibid, 85).

Če analiziramo povprečne vrednosti, ugotovimo, da so tisti, ki so prepričani, da so klimatske spremembe resen problem, bolj ekološko aktivni (v povprečju 2,6 aktivnosti iz vprašanja QB5), zanimivo so pa podpovprečno aktivni tisti (1,8 aktivnosti), ki menijo, da so klimatske spremembe relativno resen problem. Drugače pa so najbolj ekološko aktivni bolj izobraženi (s šolanjem končali po 20. letu), ki so stari med 40 in 54 let. Glede na spol statistično značilnih razlik ni (preverili s T-testom), niti vrednosti ne odstopata veliko od povprečja, za najmanj aktivno skupino pa veljajo mladi 15. in 24. letom (ibid, 87). K temu bi pripomnili, da mladi šele razvijajo svoja stališča in obstaja možnost, da jih bodo seveda še spremenili.

5 SKLEP

Kot smo videli, so prebivalci Evropske unije precej senzibilni za okoljsko tematiko, smatrajo jo za enega izmed najpomembnejših globalnih problemov, ob tem pa menijo, da je ta tudi precej resen. Zelo zanimivo so ljudje v Evropski uniji tudi precej kritični do političnih in gospodarskih subjektov, saj jih več kot polovica meni, da le-ti ne počnejo dovolj v *boju* proti klimatskim spremembam. Iz tega lahko sklepamo na visoko stopnjo narativne ekološke osveščenosti Evropejcev, kar je pomembno sporočilo za tiste, ki ustvarjajo politike na tem področju na evropski ravni: računajo lahko na podporo; dodatno Evropejci tudi mislijo, da je *boj* proti klimatskim spremembam tudi priložnost za ekonomijo in gospodarstvo. Naša hipoteza se je torej pričakovano potrdila.

Zato pa se je hipoteza o veliki razliki med narativno in akcijsko komponento ekološke osveščenosti potrdila le delno. Zanimivo so bili respondenti precej skrivnostni glede tega, preseneča visok odstotek manjkajočih odgovorov. Kljub temu iz analiz lahko sklepamo, da se večina prebivalcev vsaj delno obnaša pro-ekološko. Kaj to pomeni? To konkretno pomeni, da ločujejo odpadke in varčujejo z energijo. Kaj več pa ne. Upad aktivnosti v dejavnostih, ki zahtevajo, kot že rečeno, večji osebni angažma, konkretnejše spremembe življenjskih stilov itd., so še vedno precej redke. Ekološko obnašanje je, kot smo videli, skoncentrirano na legalno posredovane vzorce obnašanja (v

⁸⁹ Zanimivost: kar 55 % študentov je pripravljenih plačevati več za energijo in to v povprečju kar za 9,9 % (ibid, 85). Cinično pristavljamo: več kot polovica študentov se strinja, da njihovi starši plačajo "zeleno" desetino več za *okolju prijaznejšo* (sic!) energijo.

⁹⁰ Tukaj smo tudi mi ugotovili srednje močno povezanost med tema dvema spremenljivkama (Cramerjev koeficient = 0.131), opozorimo pa naj na še eno dejstvo. Res je, da bi tisti, ki so bolj prepričani v resnost klimatskih sprememb, tudi prej odprli denarnico, vendar je znotraj te skupine tudi upad precejšen! Kar četrtna takšnih respondentov je na vprašanje o plačevanju odgovorila bodisi ne vem (15 %) bodisi ne (10,2 %). Kar seveda ni zanemarljiv podatek .

ločevanje odpadkov smo pravzaprav prisiljeni), ki so tudi sankcionirani, ter na malenkosti. To se nam zdi zelo pomembna opazka pri pojasnjevanju akcijske komponente ekološke zavesti – njena vsebina. Seveda nas naj bralec ne razume narobe. Ne gre za podcenjevanje kakršnegakoli ekološkega angažmaja, opozarjamo le na razliko med temi. Na kar se pri interpretacijah pogosto pozablja.

Za najbolj ekološko osveščene so se izkazali tisti, ki so končali univerzitetno izobrazbo (oziroma končali šolanje po 20. letu), drugače pa imajo respondenti precej homogeno mnenje o večini vprašanj in glede na različne demografske kategorije ni velikih odstopanj; seveda določena so, predvsem starejši niso tako kritični, so manj opredeljeni in tudi sicer niso tako ekološko osveščeni kot ostale demografske skupine.

Kot smo dokazali, ima Evropska unija izredno ambiciozne načrte, vsaj če jih primerjamo na mednarodno-političnem parketu. Definitivno je Evropska unija vodilna politična entiteta kar se tiče boja proti klimatskim spremembam. Vprašanje seveda je, ali je to dovolj?

Odvisno komu verjamete in kako gledate na klimatske spremembe kot take. Sceptiki seveda trdijo, da so skrbi odveč in da na klimatske spremembe človek nima vpliva. Okoljevarstveniki menijo ravno nasprotno. Razlika je verjetno nekje vmes. Na kar bi opozorili mi in s čimer se ne strinjamo, je prevelika osredotočenost na toplogredne pline, saj se zdi da se vsa okoljska politika gradi okoli te teme, hkrati pa se pozablja druge, mnogo realnejše in mnogo bolj pomembne okoljske probleme: izumiranje vrst, krčenje, poseganje in izkoriščanje naravnih habitatov živij bitij, slabo urbano planiranje in krajinska arhitektura oziroma z drugimi besedami neracionalna izraba prostora, nesmotna potrošnja, problem populacije, migracijska politika itd.

Seveda obstajajo zanimivi problemi tudi na teoretski ravni, ki pa smo se jih na žalost le dotaknili. Glede na srednjeročne politične načrte nam implementacija okoljskih politik prinaša številne restrikcije. Zato se nam zdijo izredno zanimivi razmisleki in kritike o svobodi izbire znotraj teh načrtov. Še več, nekateri pravijo, da je ekologizem nova politična ideologija in da je bo seveda zmeraj več v političnih programih ter da se bo dotikala vedno večih področij našega vsakdana.

6 LITERATURA:

Alder, John. 1999. *Environmental law and ethics*. Basingstoke, London: Macmillan.

Baker, Susan in Katarina Ekberg, ur. 2008. *In Pursuit of Sustainable Development: New governance practices at the sub-national level in Europe*. London, New York: Routledge.

Black, Richard. 2010. Copenhagen climate summit undone by 'arrogance'. *BBC News*, 16. marec. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/8571347.stm> (18. marec 2010).

--- 2010b. Slim prospects for climate deal this year. *BBC News*, 12. april. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/8614180.stm> (12. april 2010).

Bryman, Alan. 2008. *Social research methods*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Centre for Comparative Social Surveys. 2007. *Measuring attitudes cross-nationally: lessons from the European Social Survey*. Los Angeles: Sage.

Connelly, James. 1999. *Politics and the environment: from theory to practice*. London, New York: Routledge.

Crosby, Alfred W. 2006. *Ekološki imperializem: Evropska biološka ekspanzija 900 – 1900*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Dauvergne, Peter, ur. 2005. *Handbook of global environmental politics*. Cheltenham: Elgar.

Dobson, Andrew. 2005. *Citizenship, environment, economy*. London, New York: Routledge.

Dobson, Andrew. 2000. *Green political thought*. London, New York: Routledge.

Doyle, Timothy. 2008. *Environment and politics*. London, New York: Routledge.

Dryzek, John S. in David Schlosberg, ur. 2005. *Debating the Earth: the environmental politics reader*. New York: Oxford University Press.

Elliott, Lorraine. 2004. *The global politics of the environment*. New York: Palgrave Macmillan.

Evropska Agencija za okolje. 2009. *Global and European Temperature*. Dostopno prek: http://themes.eea.europa.eu/IMS/IMS/ISpecs/ISpecification20060717172632/IAssessment1179500474648/view_content (12. april 2010).

Evropska komisija. 1991. *Summaries of EU legislation: Fifth European Community environment programme: towards sustainability*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/other/128062_en.htm (23. marec 2010).

Evropska komisija. 2001. *Summaries of EU legislation: Sixth Environment Action Programme*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/128027_en.htm (23. marec 2010).

Evropska komisija. 2005. *Report on Demonstrable Progress Under The Kyoto Protocol*. Dostopno prek: <http://unfccc.int/resource/docs/dpr/eur1.pdf> (11. april 2010).

--- 2005b. *Second European Climate Change Programme (ECCP II)*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/environment/climat/eccpii.htm> (3. maj 2010).

Evropska komisija. 2009a. *Environment Policy Review – 2008*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/ev0016_en.htm (23. marec 2010).

--- 2009b. *Fifth National Communication From The European Community Under The UN Framework Convention On Climate Change (UNFCC)*. Dostopno prek: http://unfccc.int/resource/docs/natc/ec_nc5.pdf (11. april 2010).

--- 2009c. *Sporočilo komisije Evropskemu parlamentu, svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Vključitev trajnostnega razvoja v politike EU: pregled strategije Evropske unije za trajnostni razvoj v letu 2009*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0400:FIN:SL:PDF> (15. april 2010).

Evropska komisija. 2010. *Sustainable development*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/environment/eussd/> (30. april 2010).

Fink-Hafner, Danica, ur. 2007. *Uvod v analizo politik: teorije, koncepti, načela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gantar, Pavel. 2004. Nekaj pripomb k sociološkim vprašanjem okolja in okoljskih vrednost. V *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči: Ob 70-letnici sociologa Nika Toša*, ur. Ivan Bernik in Brina Malnar, 289 – 306. Ljubljana: FDV – IDV.

Hannigan, John A. 2005. *Environmental sociology: a social constructionist perspective*. London: Routledge.

Harper, Charles L. 2004. *Environment and society: human perspectives on environmental issues*. Upper Saddle River: Pearson/Prentice Hall.

Hickman, Leo in James Randerson. 2009. Climate skeptics claim leaked emails are evidence of collusion among scientist. *Guardian*, 20. november. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/environment/2009/nov/20/climate-sceptics-hackers-leaked-emails> (17. januar 2010).

Ingelhart, Ronald. 2007. *Modernization, cultural change and democracy: the human development sequence*. New York: Cambridge University Press.

IPCC. 2008a. *Climate Change 2007: The Physical Science Basis: Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge, New York: Cambridge University Press. Dostopno prek: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg1/en/contents.html (22. november 2009).

--- 2008b. *Climate Change 2007: Impact, Adaptation and Vulnerability: Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge, New York: Cambridge University Press. Dostopno prek: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg2/en/contents.html (22. november 2009).

--- 2008c. *Climate Change 2007: Mitigation: Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge, New York: Cambridge University Press. Dostopno prek: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg3/en/contents.html (22. november 2009).

--- 2008d. *Climate Change 2007: Synthesis Report: Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Geneva: IPCC. Dostopno prek: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/syr/en/contents.html (22. november 2009).

Jensen, Derrick. 2008. *How shall I live my life? : on liberating the Earth from civilization*. Oakland: PM, cop.

Jordan, Andrew, ur. 2005. *Environmental policy in the European Union*. London: Earthscan.

Kirn, Andrej. 2004. *Narava, družba, ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Klaus, Vaclav. 2009. *Modri planet v zelenih okovih: Kaj je ogroženo: podnebje ali svoboda?*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kos, Drago. 2004. Javno mnenje o okolju. V *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči: Ob 70-letnici sociologa Nika Toša*, ur. Ivan Bernik in Brina Malnar, 289 – 306. Ljubljana: FDV – IDV.

Kovačič, Aleš. 2010. Reševanje podnebnih vprašanj: Impotenca demokracije. Sobotna priloga, (9. januar).

Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. 1997. Dostopno prek: http://unfccc.int/essential_background/kyoto_protocol/items/1678.php (10. april 2010).

Le Page, Michael. 2009. Why there's no sign of a climate conspiracy in hacked emails. *New Scientist*, 4. december. Dostopno prek: <http://www.newscientist.com/article/dn18238-why-theres-no-sign-of-a-climate-conspiracy-in-hacked-emails.html> (7. december 2009).

Lohmann, Larry in Sarah Sexton. 2010. Carbon Markets: The Policy Reality. *Global Social Policy* 10 (1): 9 - 12.

McKittrick, Ross, ur. 2007. *Independent Summary for Policymakers: IPCC Fourth Assessment Report*. Vancouver: The Fraser Institute.

Mitchell, Ronald Bruce, ur. 2008. *International Environmental Politics*. New York: Sage. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Moog, Sandra in Rob Stone, ur. 2009. *Nature, social relations and human needs: essays in honour of Ted Benton*. Basingstoke, New York: Pelgrave Macmillan.

Moskovitch, Katia. 2009. Climate change summit leaves sceptical Russia cold. *BBC Russian.com*, 16. december. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8415166.stm> (17. december 2009).

Neumann, Roderick P. 2005. *Making political ecology*. London: Hodder Arnold.

Nežmah, Bernad. 2009. *Intervjuji: Ekosofi*. Ljubljana: UMCO.

Novak, Michael. 2006. *O gojenju svobode: razmišljanja o moralni ekologiji*. Ljubljana: Študentska založba.

Paterson, Matthew. 2007. *Automobile politics: ecology and cultural political economy*. Cambridge, New York: Cambridge University.

Plut, Dušan. 2009. Slovenija in energija: Okoljska razpotja slovenske energetike. *Sobotna priloga*, (30. oktober).

Porrit, Jonathon. 2005. *Capitalism as if the world matters*. London: Earthscan.

Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije. 2008. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:SL:HTML> (2. marec 2010).

Prijatelj, Maja. 2010. Ekologi - avatarji nove dobe: Živeti ekološko ne pomeni biti asket. *Sobotna priloga*, (9. januar).

Rus, Veljko in Niko Toš. 2005. *Vrednote Slovencev in Evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Schwartz, Shalom. H. 2006. A Theory of Cultural Value Orientations: Explicitation and Applications. *Comparative Sociology* (5): 136 – 182.

Schwartz, Shalom H. 2009. *Basic Human Values*. Dostopno prek: www.ccsr.ac.uk/qmss/seminars/2009-06.../Shalom_Schwartz_1.pdf (25. maj 2010).

Shrader-Frechette in Kristin Sharon. 2005. *Environmental justice: creating equality, reclaiming democracy*. Oxford, New York: Oxford, University Press.

The Economist. 2009a. Climate change: What lies beneath, (3. december). Dostopno prek: http://www.economist.com/sciencetechnology/displayStory.cfm?story_id=15009907&source=hptextfeature (8. december 2009).

--- 2009b. The Copenhagen climate-change conference: Searching for harmony, (7. december). Dostopno prek: http://www.economist.com/world/international/displayStory.cfm?story_id=15058144&source=features_box_main (8. december 2009).

--- 2010a. Climate science: Spin, science and climate change. (18. marec). Dostopno prek: http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=15720419&source=most_commented (23. marec 2010).

--- 2010b. The science of climate change: The clouds of unknowing. (18. marec). Dostopno prek: http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=15719298 (23. marec 2010).

TNS Opinion & Social. 2009. *Europeans' Attitudes Toward Climate Change*. Bruselj: TNS Opinion & Social.

U. S. Energy Information Administration. 2008. *International Energy Statistics*. Dostopno prek: <http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=90&pid=44&aid=8> (13. marec 2010).

UNFCCC. 2009. *Status of Ratification of the Kyoto Protocol*. Dostopno prek: http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php (4. februar 2010).

--- 2010. *CDM Statistics*. Dostopno prek: <http://cdm.unfccc.int/Statistics/index.html> (16. februar 2010).

Vanderheiden, Steve. 2008. *Political theory and global climate change*. London: MIT.

Waddock, Sandra A. 2006. *Leading corporate citizens : vision, values, value-added*. Boston: McGraw-Hill.

Whiteside, Kerry H. 2006. *Precautionary politics: principle and practice of confronting environmental risk*. London: MIT.

PRILOGA A: LASTNI STATISTIČNI IZRAČUNI

Tabela 1: Percepcija klimatskih sprememb / spol

Report

QB2 CLIMATE CHANGE – PERCEPTION

D10 SEX	Mean	N	Std. Deviation	Variance
Male	6.99	11639	2.294	5.264
Female	7.19	14162	2.144	4.596
Total	7.10	25801	2.215	4.907

Tabela 2: Percepcija klimatskih sprememb / starost

Report

QB2 CLIMATE CHANGE - PERCEPTION

D11 AGE RECODED - 4 CAT.	Mean	N	Std. Deviation	Variance
15-24	6.99	3187	2.201	4.845
25-39	7.23	6121	2.153	4.634
40-54	7.16	6683	2.200	4.839
55+	7.01	9810	2.263	5.119
Total	7.10	25801	2.215	4.907

Tabela 3: Percepcija klimatskih sprememb / nacionalne države

Report

NATION (SAMPLE)	Mean	N	Std. Deviation	Variance
BELGIUM	7.13	1000	2.056	4.229
DENMARK	6.93	1007	2.231	4.978
GERMANY WEST	7.40	1025	2.269	5.146
GERMANY EAST	7.08	507	2.295	5.267
GREECE	8.18	998	1.860	3.459
SPAIN	7.52	994	1.842	3.394
FINLAND	7.01	1005	1.799	3.237
FRANCE	7.47	1017	1.955	3.820
IRELAND	6.99	919	2.115	4.475
ITALY	7.24	998	1.996	3.984
LUXEMBOURG	7.52	495	2.220	4.926
NETHERLANDS	6.26	977	1.967	3.870
AUSTRIA	7.49	996	1.857	3.448
PORTUGAL	7.06	937	2.089	4.365
SWEDEN	7.01	989	2.179	4.746
GREAT BRITAIN	6.43	993	2.251	5.066
NORTHERN IRELAND	6.36	291	2.492	6.211
CYPRUS (REPUBLIC)	8.39	502	1.928	3.716

CZECH REPUBLIC	6.91	989	2.303	5.303
ESTONIA	5.98	960	2.421	5.861
HUNGARY	7.45	988	2.069	4.282
LATVIA	6.04	980	2.550	6.504
LITUANIA	6.49	956	2.578	6.646
MALTA	7.75	484	1.920	3.686
POLAND	6.51	929	2.253	5.078
SLOVAKIA	7.33	1037	2.171	4.714
SLOVENIA	8.01	1008	1.943	3.774
BULGARIA	7.17	935	2.211	4.889
ROMANIA	7.29	885	2.242	5.025
Total	7.10	25801	2.215	4.907

Tabela 4: Akcijska komponenta ekološke osveščenosti – število realiziranih ekoloških dejanj

eko-osv-AKC-count

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	10781	40.3	40.3	40.3
	1.00	1856	6.9	6.9	47.3
	2.00	2727	10.2	10.2	57.5
	3.00	3547	13.3	13.3	70.8
	4.00	2913	10.9	10.9	81.7
	5.00	2110	7.9	7.9	89.6
	6.00	1350	5.1	5.1	94.6
	7.00	815	3.1	3.1	97.7
	8.00	407	1.5	1.5	99.2
	9.00	162	.6	.6	99.8
	10.00	43	.2	.2	100.0
	11.00	8	.0	.0	100.0
Total		26719	100.0	100.0	

Tabela 5: Akcijska komponenta ekološke osveščenosti – povprečje števila realiziranih ekoloških dejanj

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
eko-osv-AKC-count	26719	.00	11.00	2.2153	2.33679
Valid N (listwise)	26719				

Tabela 6: Percepcija klimatskih sprememb in povprečno število realiziranih ekoloških dejanj

Report

eko-osv-AKC-count

QB2 CLIMATE CHANGE - PERCEPTION (RECODED)	Mean	N	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
Not a serious problem	1.4204	3035	2.04414	7.3%	11.8%
A fairly serious problem	1.8407	6178	2.18681	19.4%	23.9%
A very serious problem	2.5921	16588	2.38707	73.3%	64.3%
Total	2.2744	25801	2.34422	100.0%	100.0%

Tabela 7: Število realiziranih ekoloških dejanj – rekodirana tabela (Vrednosti: 0 – nikoli, 1 – enkrat do dvakrat, 2 – tri- do petkrat, 3 – šest- do osemkrat, 4-devet- in večkrat)

Ste ze naredili neko eko dejanje

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	10781	40.3	40.3	40.3
1.00	4583	17.2	17.2	57.5
2.00	8570	32.1	32.1	89.6
3.00	2572	9.6	9.6	99.2
4.00	213	.8	.8	100.0
Total	26719	100.0	100.0	